

מרכז אריאל למחקרי מדיניות נייר עמדה מס' 149

מלכוד העימות המוגבל

יהודה וגמון¹

הקדמה

"קורבנות השלום" היה המונח ששימש במשך תקופה ארוכה לתיאור תהליך בו מאות אזרחים ישראלים שילמו בחייהם את מחיר הרעיון על-פיו גדול הטרוריסטים בעולם, שהגה את רעיון השמדת מדינת ישראל באמצעות טרור, יהיה גם הממונה על הלחימה בטרור המופנה נגדה. אחת מ"קורבנות השלום" היתה גם תורת הלחימה המסורתית של צה"ל, שחרגה מעקרונות היסוד של עצמה, בעת שצמרת צה"ל נשאבה אל תוכו של "תהליך מדיני" שהוגדר, בדיעבד, על-ידי הרמטכ"ל הנוכחי, כאחד ממעשי ההונאה הגדולים בהיסטוריה.¹ סבורני כי למרות מרחק הזמן הקצר, ניתן כבר היום לנסות ולנתח את המניעים, התהליך והתוצאות של אותה חריגה מקצועית, על תוצאותיה הקשות, שחלקן עדיין תקפות ותיקונן ידרוש עוד זמן רב.

בספרו של ישראל טל, *ביטחון לאומי – מעטים מול רבים*, כותב האלוף בדימוס על מחדל יום הכיפורים: האחריות לסטייה החמורה מציווי תורת הביטחון וליצירת התקדים שאין מגייסים את צבא המילואים נוכח ההיערכות המסוכנת של מלוא כוחו של האויב... חלה כולה על המנהיגות הלאומית המדינית והצבאית של ישראל.²

בהשלכה לימינו אלה ניתן לומר, כי את האחריות לאותה הסטייה ניתן להטיל על אלה שיצרו את תפישת **ההוגעה** העומדת בבסיסה של **תורת העימות המוגבל**, שכשלה כמענה לטרור הפלשתיני. טענת ה"אין פתרון לטרור", שמקורה ברעיון "המזרח התיכון החדש" וב"תהליך השלום", והמשכה ב"הוגעה" ממושכת ונטולת הכרעה, הוכחה כסכנה להמשך קיומה של מדינת ישראל, ועלתה במאות הרוגים ובאובדנם של נכסים חיוניים – חברתיים, כלכליים ובעיקר רוחניים, עד שנכשלה סופית בקיץ 2003.

ההתמוטטות הסופית של "תורת העימות המוגבל" התרחשה בתאריך 10 ביוני 2003, בעת שנורה טיל, שהחטיא, אל ראש החמאס, ראנטסי, מה שהביא להפסקה מיידית של הטרור מצד אותו ארגון ולריצה מבוהלת של ראשיו להסכם הפסקת-אש. כל מומחי העימות (תורת העימות המוגבל) לשעבר, שבשנים האחרונות הסבירו חזור והסבר את הסיבות ל"התמשכות העימות", הפגינו לפתע אחדות-דעים באבחון הקשר שבין האיום המידי והישיר על חייהם של ראשי ארגון – לבין הפסקת האלימות מצד אותו ארגון. תגובת החמאס וארגונים נוספים לאיום הישיר והמוצהר על חיי מנהיגיהם, שעמדה בסתירה מוחלטת לתורת ה"הוגעה", היתה הוכחה חוזרת וכואבת לתקפותה הבלתי-מעורערת של תורת הביטחון המסורתית, התובעת מהגוף הממונה על הפעלת הכוח – צה"ל – הכרעה אלימה ומהירה ככל האפשר בכל התמודדות מול איום כוחני. אכן, שיטות הפעולה הן אחרות, והאילוצים, כמו לחימה בסביבה אזרחית ורווית תקשורת, על כל מה שמשתמע מכך, הם כבדים יותר. אך התביעה להכרעה מצד צה"ל, **מול כל סוג של מלחמה**, חזרה להיות כמו בעת שזה הוקם לפני מעל חמישים שנה. [עדכון: מכיוון שראנטסי ניצל,

¹ אלי"מ (מיל). **יהודה וגמון**, בן קיבוץ שדות-ים, היה מג"ד וסמח"ט מילואים בין השנים 1973 עד 1990. בשירות קבע היה מדריך בכיר בנושאי תורת הלחימה, הפיקוד והשליטה, ובמקביל מפקד חטיבת מילואים; לאחר מכן סגן מפקד אוגדה. כיום כותב מאמרים בנושאים צבאיים ועוסק בהדרכה צבאית ובפיתוח למידה מרחוק של נושאים צבאיים באינטרנט. זהו מאמרו הראשון **בנתיב**.

ישראל ויתרה שוב על המשך הלחץ הצבאי וחזרה שוב לרעיונות הפסקת האש והעברת השליטה בערים לפלשתינים, פוצצו שליחי החמאס אוטובוס בירושלים. התוצאה – 20 הרוגים ויותר מ-100 פצועים בתוספת הסבר רהוט של ראנטיסי על מניעיו.]

מסמך זה יסקור בקצרה את הדרך שעשה צה"ל אל תורת העימות המוגבל ובחזרה ממנה, תוך ניסיון להצביע על אבני הדרך העיקריות בתהליך. יש להדגיש כי הביקורת המופנית כאן כלפי מקבלי ההחלטות בצה"ל איננה מפחיתה מאומה מהערכתי הרבה למפקדי השטח שלו ולהישגייהם הגדולים במלחמה הנוכחית, הישגים שבלעדי האומץ, הנחישות, המקצועיות הגבוהה וכושר ההסתגלות המהיר שגילו אותם מפקדים, לא היו ברי-מימוש. מסיבות שיפורטו כאן נקלע צה"ל למלחמה ארוכה ומתישה שטרם היתה כמותה מבחינת העומס והשחיקה, בעיקר על הכוח הסדיר שלו. כושר העמידה של המפקדים והחיילים הוא רק עדות לעוצמתו ומקצועיותו של צה"ל, שאלמלא היתה נצורה תקופה ארוכה, עקב התהליכים שיוצגו להלן, היא היתה יוצרת כבר מזמן מציאות אחרת מזו שאנו חיים בה היום. (מאמר זה נכתב ברובו טרם הפסקת האש בין הרש"פ לארגוני הטרור.)

מבוא

בשלושה בספטמבר 1993, עשרה ימים לפני חתימת החוזה עם הרש"פ בושינגטון, אמר סגן הרמטכ"ל ליפקין:

המצב היום הוא נוח לנו. אנחנו יכולים להגיע בכל נקודת זמן לכל מקום. לא נדרש שום תיאום. אנחנו השולטים... חלק מהדברים האלה יהיה בהם שינוי... ולכן אם יימשך הטרור, הלחימה בטרור... תהיה משימה מסובכת, מורכבת וקשה לביצוע.³

כמעט עשר שנים חלפו מהזמן שנאמרו הדברים. זמן רב ודמים רבים נדרשו לממשלות ישראל ולצה"ל להבין את הסכנה הטמונה בתורה הצבאית ה"חדשנית" מבית מדרשו של תהליך השלום, שגרסה את סיוס הסכסוך בדרך של מו"מ מדיני משולב ב"הוגעה", במקום ההכרעה המסורתית האלימה והשלמה. זה כשנתיים הולך צה"ל ומדבר יותר ויותר במושגים של **הכרעה**, שתפסו את מקומם של מושגים שרווחו בו, כמו "צבא השלום", "המפקד כמנהל" ושיטות ניהול אזרחיות כמו T.Q.M, שנוסתה גם היא במטרה לייעל את תפקוד היחידות הקרביות. תפישות הפיקוד הקלאסיות חוזרות ותופסות את מקומן של שיטות ניהול עסקיות, שצמחו בתקופת אופוריית ה"שלום" עם הפלשתינאים, שהובילה לויתור על עקרונות הלחימה המסורתיים של צה"ל שעמדו לו בכל העימותים, עד לזה שהחל בעקבות הסכמי אוסלו.

יגאל אלון, אולי גדול המצביאים והוגי-הדעות שקמו לצה"ל עד כה, הקדיש בספרו **מסך של חול** פרק מיוחד לשיטות המלחמה של הערבים כנגד מדינת ישראל. בין השאר קבע אלון:

הנה כי-כן, אם גם אין לראות בלוחמה הזעירה מלחמה לכל דבר, הרי אין לראות בה פחות ממה שיש בה. הלוחמה הזעירה על תוצאותיה היא פונקציה של **מצב מלחמה ממשי, וכך יש להגדירה** מבחינה מדינית ומבחינת הזכות ללחום נגדה באמצעים המתאימים, **לרבות השימוש במלוא העוצמה**, באם לא נותר מוצא אחר כדי לשתקה. יתר על כן, אם זו לא תרוסן בעוד מועד ובתוקף נמרץ, הרי מלבד הסבל הרב שייגרם לאוכלוסייה, הנתונה כולה בטווח פגיעה, יש לחשוש כי מתינות ישראל תתפרש כחולשה צבאית או מדינית ותעודד את האויב להחריף את פעולותיו, העלולות להתגלגל למלחמה כוללת.⁴

אלון כינה "לוחמה זעירה" את המצב שבו "מתרחשת **הטְרָדָה** הפושטת ולובשת צורה".⁵ אלא שהוא ראה בה, בצדק, מלחמה לכל דבר ולא "הטרדה" במובן המילולי והפשטני של המילה, כפי שגרסו מחוללי תורת העימות המוגבל. היום כבר ניתן לקבוע כי החל משנת 1993, בעת שהחל כאן "תהליך השלום", התייחסו יוצריו אל הטרור רק בהקשר לחלק הראשון במשנתו של אלון. הם העדיפו לראות אותו כ"הטרדה" בלבד, תוך שהם נמנעים מלהסיק את המסקנות החד-משמעיות שהסיק אלון מאותה "הטרדה" – קרי, הפעלת מלוא העוצמה כלפיה מרגע שהיא מגיעה לרמה בלתי-נסבלת.

כל העדויות מעידות על כך שהתהליך הכפול שנוהל על-ידי הפלשתינאים מול ישראל – פיוס ואלומות בו-זמנית – היה למעשה שני מהלכים ששירתו מטרה אחת: "מערכה אשר נועדה להביא להחרבתו של המפעל הציוני".⁶ אלא שמקבלי ההחלטות בישראל, שנשבו בקסמו של "התהליך המדיני", התעקשו לנהל את המו"מ עם הפלשתינים מתוך תפישה שהסכסוך עמם הוא מדיני בעיקרו. הנחת יסוד זו חלחלה גם לתוך צה"ל, והיא שהביאה, בדרך נטולת בקרה מקצועית, להצמחתה של תורה צבאית חדשה בשם "העימות המוגבל", הגורס הכרעה בדרך של "הוגעה" ממושכת, כאשר העוצמה הצבאית נדחת מפני המו"מ המדיני, שהפך למעין "מו"מ בכל מחיר" על מנת להשיג "שלום בכל מחיר", ושהביא ליצירת תורה צבאית הגורסת הכרעה נטולת אלימות.

תורת העימות המוגבל

מהם, אם כן, עיקרי תורת העימות המוגבל? העימות המוגבל מוצג כעימות שאיננו מלחמה לכל דבר, מכיוון שהוא בעיקרו בעל תכלית פוליטית, והכרעתו מושגת באמצעות שינוי תודעתי בחברה, על-ידי הוגעה מושכת. שני הצדדים בעימות זה הם הצד "החזק", השלטוני, החותר לשימור המציאות הקיימת, מול פעולותיו של הצד "החלש", החותר לשנות אותה. גיאפ הווייטנאמי אפיין כך את פעולות "החלש": "הצד הנחות, שאין ביכולתו לגבור בהתנגשות חזיתית על צבאה של המדינה, יעתיק את הלחימה אל התחום הסמוי. כך הוא יקשה על הפגיעה בו ויתיר בידיו את ההחלטה מתי להיחשף."⁷ גנרל נסוטיון מציג בפשטות את שלושת התנאים ההכרחיים הנדרשים להצלחת ה"חלש": "עם שיסייע, מרחב גיאוגרפי מספיק ומלחמה ארוכה."

הנחות היסוד של ההתמודדות בין ה"חלש" ל"חזק" הן אלו:

- קיומה של אג-סימטריה קבועה בין הצד השלטוני "החזק" לבין מי שחותר לשינוי המציאות – "החלש".
 - "החלש" נמנע מלהתנגש עם צבאו של "החזק" ומכוון את פעולותיו, אם ניתן, בעיקר כנגד האזרחים.
 - תוצאות הפעולות של "החלש" יוצרות נזק יותר במישור התודעה ופחות במישור הפגיעה הפיזית.
 - בפעילותו של "החלש" מול "החזק", השיקול הצבאי הוא משני לזה המדיני.
 - התוצאה הסופית של הצטברות פעולותיו של "החלש" היא מהפך בדעת-הקהל.
 - "החלש" חותר לקיים את העימות המבוקר, שהוא זה השולט בעוצמתו.
 - "החלש" חותר להארכת משך העימות ככל הניתן.
 - "החלש" פועל בשלוש צורות מול "החזק" – הפרות סדר, טרור וגרילה, שלעתים משולבים זה בזה.
- ניתן לסכם ולומר כי "החלש" פועל לאיזון או אף להפיכת האג-סימטריה ביחסי הכוחות הפיזיים, על-ידי יצירת מציאות שבה "החזק" ייווכח כי אין ביכולתו לתת מענה כוחני לאתגר המכות הקטנות והבלתי-פוסקות שמנחית עליו לאורך זמן "החלש". כפי שגורס נסוטיון לעיל, הצלחת העימות המוגבל ויצירת המהפך ביחסי הכוחות ובדעת-הקהל מותנית בכך שהצד "החזק" יאפשר ל"חלש" את קיומם של שלושה גורמי יסוד, שהם חוט השדרה של תורת העימות המוגבל:
- זמן פעולה ארוך.
 - שמירת הלהבות של העימות בגובה נמוך, שלא יחייב פעולה רחבת היקף מצד ה"חזק".
 - אחיזה בשטחי ארגון ויציאה ש"החזק" איננו נוכח בהם.

קיומם של שלושה גורמים אלה יחדיו הוא המצע שעליו מתקיים התהליך המכונה בשם "הוגעה", שבו סופג "החזק" סדרה הולכת וגוברת של מכות המכוונות בעיקר כלפי עורפו האזרחי הבלתי-מוגן. הצטברות המכות לאורך זמן מכוונת ליצירת מהפך חברתי – לא צבאי – אצל "החזק", הנוכח שבעצם איננו כזה. חוסר היכולת, המוכח בדם, של החזק להגן על עצמו, מביא אותו לויתור על עקרונותיו, בתמורה להפסקת המכות.

אלי"מ (מיל). שמואל (סמו) ניר ז"ל (נפטר ממחלה באמצע יולי 2003), שהיה האחראי מטעם צה"ל לגיבוש תורת העימות המוגבל בנוסח המקומי שלה, טען כי הנוסח הכתוב שלה איננו הנחיה לפעולה אלא רק מסמך "המנסה להסביר רעיון, ולא בא לתאר סכסוך או זירת מבצעים קונקרטיים". טיעון זה ורבים הדומים לו מותיר תחושת בלבול ועמימות בכל מה שנוגע להיבטים המעשיים של התורה החדשה כפי שצה"ל גיבש אותה. כך למשל, אם המצע התיאורטי איננו רלוונטי לזירה נתונה, אזי מדוע הוא הפך, בפועל, לתורה הרשמית של צה"ל? ואם הוא אכן רלוונטי, אזי, כפי שאציג בהמשך, יש בו ערעור בוטה על הנחות היסוד של תורת הביטחון של מדינת ישראל, ואז בוודאי עולה שאלת הקונקרטיות שלו. משפטים כמו "פרסום העימות המוגבל אינו עוסק – באופן מודע ומכוון – בשיטות לחימה (גרילה וטרור) אלא מקפיד לעסוק בעימות... העיסוק בעימות ולא בשיטות לחימה הנקוטות בו יסכלו הערכת חסר לעימות"⁸, מלמדים על המבוכה, חוסר הסדר ואי-הבהירות השוררים בין דפי כל מה שנכתב בנושא. למי בעצם מיועדת התורה? על-פי רעיון "העימות המוגבל", ההכרעה בעימות זה מתרחשת כתוצאה מ"הוגעה ממושכת". מי, אם כן, נדרש לתכנן "הוגעה" ומה מציעה התורה כדרך להפסקת "ההוגעה"? כמאמר הפסוק העממי "מי נגד מי פה?" כל החומר שמציגה התורה עוסק בצד ה"חלש" ובהנחיות ליצירת וניהול העימות המוגבל, ואין בה כמעט מילה על הדרך שבה אמור צה"ל לפעול נגד מחולליו.

משפטים נוספים, כמו "מקובל לחשוב שבעימות בין כוחות לא מאוזנים לא מגיעים לידי הכרעה, ואכן בעימות שכזה קשה להגיע להכרעה צבאית" ו"הארגון [ארגון הטרור] מאלץ את המדינה להתאים את

עצמה לארגון ולא להפך", חוזרים גם הם על עצמם בניסוחים שונים בין דבריו של ניר, ומבססים אצל הקורא את תחושת האין-אונים. מהי המשמעות המעשית, עבור מדינת ישראל, של משפט כמו "הארגון [אש"פ, חמאס, ג'יהאד] מאלץ את המדינה (ישראל) להתאים את עצמה לארגון ולא להפך", אם לא קבלת המצב שבו לעולם היוזמה תהיה בידי הארגון? כאילו על מנת לאשש את טענותי, מסביר אלי"מ (מיל.) ניר, במאמרו שלעיל *במערכות*, כי "הפרסום... אינו הנחיה תורתית, הוא מנסה להסביר רעיון ולא בא לתאר סכסוך או זירת מבצעים קונקרטיים", זהו רק "חומר הגלם שממנו תעוצב התורה". הלזה ייקרא "תורת לחימה" או שמא, כאמור, זהו רק, כפי שטען אלי"מ (מיל.) ניר, "חומר גלם"?

מכיוון שהתורה הצבאית "החדשה" יונקת את השראתה מהלכי-רוח פוליטיים אופנתיים ולא מצורכי הביטחון הקבועים, היא גורסת כי מול הצד הפלשתיני, תהיה תמיד ובכל מקרה עדיפות למו"מ המדיני, ומשום כך תמיד תישמר הכוחנות על "אש קטנה", וזאת על מנת שלא להפריע ל"תהליך השלום". על מהות העימות המוגבל, מאפייניו והלחימה כנגדו, נכתבו כבר ספרים רבים. מצער להיווכח שדווקא זה שיצא בברכת צה"ל הוא הבלתי-קריא שבהם.

טירוף המערכות המדיני והצבאי, שכונה על-ידי הפלשתינאים עצמם כמעשה מוצלח של "סוס טרויאני", ועל-ידי הרמטכ"ל המכהן כהונאה לכל דבר, חדר גם לקבליה של תורת הקרב של צה"ל, וטרף את קלפיה עד למצב שבו – מתחת למעטה רשמי של עיסוק ב"תורה" – נוצר צביר של רעיונות בלתי-מחייבים, העוסקים בעיקר בחשיבתו של הצד השני. "שיח", "בירורים" ו"רעיונות מסדרים", שהם תנאי הכרחי לגיבושה של כל תורה, הפכו לתורה עצמה והשפיעו השפעה מכרעת על תפקודו של צה"ל בכל הרמות, מה שתרם בפועל להתארכות המערכה כנגד הטרור ולפגיעה חמורה במרקם החיים האזרחיים בישראל. המניפולציה הרעיונית בדמותו של "המזרח התיכון החדש" תורגמה ע"י מפקדי צה"ל למניפולציה מקצועית בדמותה של "תורת לחימה חדשה".

מרגע שמדינת ישראל וצה"ל הכניסו את עצמם, במודע או שלא-במודע, למלכוד של רצון להכרעה מדינית בכל מחיר, המיוצג על-ידי צד אחד בלבד, אל מול הצד השני שהמשיך לחתור להכרעה כוחנית במסווה של "שלום" – נוצר בישראל בלבול מושגים, שגזר על הפעלת הכוח מגבלות פוליטיות בעוצמה כזו שלא אפשרו לו להכריע צבאית.

מצב דומה לזה נוצר בחודשים שבין 29 בנובמבר 1947 למרץ 1948, שבהם, בעקבות הרצון המדיני לקיים את התמיכה הבינלאומית במדינה החדשה, נמנע ארגון "ההגנה", שהיה עדיף בגודלו ובאיכותו על הערבים, מלתקוף מרחבים שהיו בשליטתם, ונאלץ להסתפק במגננה ובניסיון לפרוץ את הדרכים אל היישובים והערים. הפרק האומלל של מה שכונה "המלחמה על הדרכים", שהאילוצים המדיניים כפו עליה רוחב חזית לחימה שהיה כרוחב הפגוש של המשורייני, הגיע למשבר עמוק וכישלון חרוץ במרץ 1948. אלף ומאתיים יהודים שנהרגו בארבעה חודשים לא הביאו להכרעה. ההפך מכך היה הנכון. הניסיון להכריע מדינית הביא למצב שבו כל צירי התחבורה נשלטו בידי הכנופיות הערביות, וגושי ההתיישבות היהודית המרוחקים נותקו זה מזה. ההתפכחות הסופית מהדבקות בדרך מדינית, כזו שתביא להכרעה על-ידי התערבות המעצמות, התרחשה בראשית אפריל 1948. תחת הכותרת "סיכום המצב הקרבי", כתב ראש אגף המבצעים, יגאל ידן, לדוד בן-גוריון:

יש לקבוע כי כל שלבי המערכה עד כה הוכתבו לנו על-ידי האויב, ולא עלה בידינו להשפיע על המהלך האסטרטגי-אופרטיבי של המערכה, שהיא באופיה התפתחות ממאורעות למלחמה בין שני כוחות סדירים למחצה. **הפתרון היחיד הוא נטילת היוזמה האופרטיבית לידינו בשאיפה להגיע להכרעה צבאית מצדנו נגד האויב.**⁹

לזכותו של בן-גוריון ייאמר כי למרות שדבק זמן ממושך ברעיון של הסדר מדיני, ויש הטוענים כי מנע בכך התכוננות וגיוס ראוי של הכוח לקראת הכרעה צבאית, הוא התפכח, שינה את תפישתו, ובכך נפתח הפתח למהפך שהחל במבצע "נחשון".

הסכמי אוסלו והעברת האחריות לביטחון אזרחי ישראל אל צבא הטרוריסטים של ערפאת, הביאה באופן טבעי גם למחיקת ההכרעה המהירה מגדר חובותיו של צה"ל. העדר הכרעה מהירה היא אבן יסוד בתורת העימות המוגבל. על מנת שהציבור ומקבלי ההחלטות יעכלו בקלות את המזון הרוחני/ביטחוני החדש, הוא הוגש להם כבליל נוח לעיכול שבבסיסו הנחה שגרסה כי "הטרור איננו איום קיומי", שהולכה לקביעה "הטרור איננו מכוון להכרעה", שהביאה ל"הטרור איננו מלחמה". משעוכל המזון, הוא יצר התייחסות חדשה לטרור שהוגדר כ"לא מלחמה", ומכאן שגם לא נדרשת כנגדו הכרעה מהירה ככל האפשר.

נדמה כי בניגוד למקרה של 1948, הפעם היה זה צה"ל שסייע בביסוסה של השגיאה המדינית, בכך שאימץ תורה צבאית שתמכה בה ועיגנה אותה בכבלים מקצועיים לכאורה. משהתקבלה והופצה בצה"ל התורה החדשה, התפוגג גם המתח הרעיוני החיובי וההכרחי שבין הקוטב המדיני לזה הצבאי. שניהם חשו מרוצים, ומעליהם חייך לו בסיפוק מפעיל הטרור, שעל-פי ההסדרים המדיניים אמור היה לפעול נגדו.

קביעת תורה בדמותה של "הוגעה ממושכת", שתפעל נגד טרור שמשלחו חתם על הסכם הדדי למניעת טרור, היא אנטי-תזה מושלמת לתורת הביטחון, ועיוות מוסרי ומקצועי חמור. ההוכחה לכך היא מצבה הכלכלי-חברתי של מדינת ישראל, ומעל הכל, הלכי-הרוח הדיכאוניים השוררים בה היום. לפתחם של הוגי תורת העימות מונחת חובת ההוכחה בדבר תקפותה של אי-ההלימה בינה לבין תורת הביטחון. בעוד שהצד האחד, הפלשתיני, פעל בעקביות להכרעה מוחלטת בדרך הכוח, המשיך הצד השני, הישראלי, להתעקש ולקבוע כללי לחימה שעיקרם היה הכרעה מדינית. נשאלת השאלה: **בתוקף מה הסיקו המדינאים, וצה"ל בעקבותיהם, מהאמנה הפלשתינית וממעשי הפלשתינים הפועלים באדיקות למימושה, כי הטרור כאסטרטגיה כללית איננו מיועד להכרעתנו המלאה?** האם, כמו בראשית שנות השבעים, ערב מלחמת יום הכיפורים, גם בשנות התשעים פשתה תסמונת הזלזול באויב בקרב מקבלי ההחלטות?

"הכרעה" היא מצב שבו האויב איבד את יכולתו לפעול נגדנו ביעילות. עיון באמנה הפלשתינית מלמד כי היא קוראת לסילוק ישראל באלימות, ומכאן שעל-פי כל הגדרה מקצועית הרשות הפלשתינית נמצאת במצב של מלחמה מול ישראל. הרשות היא אויב לכל דבר ועניין. יש משהו יותר ממטריד ביצירתה של תורה צבאית שעיקרה הוא התמסרות לתפישות ההתמודדות הנוחות לצד השני. תורת העימות המוגבל יצרה מציאות לחימה בדיוק כמו זו שהאויב ציפה לה בדרך להכרעתנו, ומשום כך יש בה, שלא בכונה כמובן, יסוד של מתן כר נוח לפעולות האויב.

העימות המוגבל במבחן תורת הביטחון של מדינת ישראל

תורת העימות המוגבל גורסת, כי בניגוד למלחמות העבר, הפעם נגזרה על צה"ל ועל מדינת ישראל לחימה רבת-ימים, כאילו היא מעצמה כמו ארה"ב, אנגליה או צרפת, בעת שאלה ניהלו מלחמות קולוניאליות מרוחקות, אשר הסתיימו כמעט תמיד, לאחר לחימה ממושכת, בפינוי צבאן מזירת הלחימה. שיטת לחימה זו מכונה בשם "הוגעה" והיא חוט השדרה הרעיוני של תורת "העימות המוגבל". אלא שרעיון זה עומד בניגוד מוחלט לאבן יסוד בתפישת הביטחון המסורתית של מדינת ישראל, השוללת כל אפשרות של לחימה ממושכת, וזאת עקב ההעדר הקבוע של משאבים, הן גשמיים והן רוחניים, העומדים לרשותה של ישראל. הליקוי הבולט של ה"תורה" החדשה הוא התבססותה על מציאות ועל כלי חשיבה שנלקחו מזירות אחרות, שכלל אינן דומות לזירה הישראלית/פלשתינית. אדוארד לוטוואק, אחד מחשובי האסטרטגים במערב, אומר כי:

במלחמה, כבשלום, באים לידי ביטוי סגנונות לאומיים שונים... זו הסיבה לכך שכל ניסיון לשתול סגנון לחימה לאומי אחד בקרב כוחות מזוינים של אומה אחרת, בעלת מאפייני עוצמה, חולשות ויחסי חברה אחרים, נכשל בדרך כלל.¹⁰

הגיונו של משפט זה מסביר את הטעויות החמורות שהתבצעו בהסבר שניתן למטרות הטרור הפלשתיני ובתגובה שנקטה מולן, כאשר הן פורשו על-פי רשת של מושגים שיובאו מזירות שהן שונות במהותן מזו המקומית, ובאופן טבעי אף יצרו מסד נתונים מקצועיים בלתי-הולם. על-פי האלוף בדימוס **ישראל טל**, "תורת הביטחון היא התוכנית הלאומית הבסיסית והקבועה של הכוונות, ההיערכות והמלחמה להגנה על הקיום הלאומי של מדינת ישראל כמדינת היהודים."¹¹

הגדרה דומה של מילון מונחי צה"ל גורסת כי, "תורת הביטחון באה להתוות את דרכי הארגון והניצול של כל האמצעים העומדים לרשות האומה למען ביטחונה של המדינה..."

היושפט הרכבי כותב בספרו **מלחמה ואסטרטגיה** כי "דוקטרינת הביטחון" היא:

סיכום האיומים, המטרות, דרכי הפעולה, האפשרי והבלתי-אפשרי, השימוש בעוצמה וגבולותיו [הנובעים] ממיצוי המסקנות ממצבה הגיאוגרפי וממצבה המדיני של אותה המדינה... המושגים ביטחון וביטחון לאומי הם עמומים... לפעמים נהגו בהם כהסוואה לכוונות תוקפניות, ובלשון נקייה, לבקשת עוצמה צבאית או התפשטות... מעטות הן המדינות שאכן צפוי להן חידלון... הקרוי "איום על ביטחון" פירושו שיינטל מהם איזה נכס או חבל ארץ או שייפגע מעמדן... הקרוי "הגנה על הקיום" שאול מן הביולוגיה ואינו ישים ברמה המדינית אלא במקרים חריגים. על-פי רוב מדינה איננה מגנה על קיומה והיא ממשיכה להתקיים גם אם ניטל ממנה חלק או חבל ארץ מסוים... שמירה על הביטחון במובן הביולוגי היא נדירה.¹²

משום מה, הרכבי איננו טורח לציין דווקא את מדינת ישראל כדוגמה למקרה "נדיר" זה, שעל-פי נתוני היסוד שלו צפוי לו, כדבריו, "חידלון".

כמו עבור כל לאום, גם עיקרי תורת הביטחון של מדינת ישראל נגזרו מנתוני היסוד הגיאוגרפי-אסטרטגיים שלה, שכאמור אין להם אח ורע בעולם. עיקרם הוא:

- העדר יכולת לשרוד לאחר תבוסה צבאית או העדר "הזדמנות שנייה".

- נחיתות מוחלטת וקבועה מול אויביה במשאבי כוח-האדם, מה שמביא לרגישות גבוהה לחיי אדם.
 - העדר עומק אסטרטגי ומרחק קצר ביותר – טקטי – משטחי הכינוס של האויב אל מרכזי האוכלוסייה היהודית.
 - העדר כל מכשול טבעי בין ריכוזי האוכלוסייה היהודית לריכוזי האויב.
 - העדר מוחלט של אוצרות טבע.
 - יחסי הכוחות הכוללים הם כאלה שישראל איננה יכולה לכפות הכרעה שלמה על כל המרחב שמסביבה, בעוד שאפשרות זו שרירה וקיימת עבור הצד השני.
- הפתרון שניתן למצוקות אסטרטגיות אלו הוא :

- הישענות על "הראש היהודי" כמשאב העיקרי של הכלכלה והמשק הלאומי.
- הגנה עיקשת המתבססת על גמישות טקטית בלבד, ללא מקום לנסיגה כוללת.
- הכרעה מהירה של התוקפן בשטחו שלו.
- מיצוי מרבי של כוח-האדם על-ידי החזקת צבא סדיר קטן יחסית וצבא מילואים גדול.
- קיום מערך צבאי הנשען על שלושה יסודות – הראשון התרעה, השני הרתעה והשלישי הכרעה, באם אחד או שני היסודות הראשונים פָּשלו.

חשוב להדגיש כי עיקרי החשיבה והתורה של צה"ל התייחסו אל איום המלחמה הסדורה, אך הם לא התעלמו מאיומי הלחימה הבלתי-סדורה, שזכתה להתייחסות מעמיקה, וראה דבריו של אלון לעיל, כמו גם הפרק המיוחד שהוקדש לכך בספרות התורתית המקצועית של צה"ל.

אבות המדינה לא היו תמימים לחשוב שהערבים ישלימו בנקל עם הקמתה של מדינה יהודית במרחב המוסלמי. עוד בתחילת הדרך היה ברור שתהליך ההתבססות של המדינה הצעירה יארך זמן רב ויכלול שלושה שלבים עיקריים: שלב מלחמת המגן על הקיום הפיזי, שלב ההשלמה וכינון שלום או הסדרי אי-לוחמה כלשהם עם השכנים, ולבסוף, שלב ההשתלבות באזור תוך שמירה על הייחוד היהודי.

ישראל טל:

איש בישראל לא השלה את עצמו כי ישראל, מרגע שקמה, תיהנה מרגיעה ביטחונית... היה ברור כי המדינה תחיה על חרבה שנים רבות עד שהערבים ייאלצו להשלים עם קיומה ויקבלו אותה. במצב זה צה"ל לא יהיה צבא רגיל המחכה ל"יום פקודה" אלא צבא "שנות פקודה", שנגזר עליו להילחם ברציפות במשך שנים רבות. נוכח חזות זו היה על ישראל להיערך בטווח ארוך ולנסח תורת ביטחון לאומי **מציאותית ותכליתית**.¹³

ואכן תורת הביטחון נוסחה, אך מעולם לא נכתבה כמסמך מחייב. כתוצאה מכך, וכנראה גם כתוצאה ממה שנקרא אצלנו "האופי הלאומי", מוצאת מדינת ישראל את עצמה מדי פעם במצב שבו מתחוללים בה אירועים ביטחוניים וגם כלכליים/חברתיים שהם תמיד "מפתיעים" עבור מקבלי החלטות. בחינת הסיבות להתרחשותן של "ההפתעות" מעלה כי מקורותיהן נמצאים תמיד בראשיהם של קובעי המדיניות, שצפו בתוך מציאות וירטואלית פרטית משלהם, שהיתה מנותקת הן מזו האמיתית והן מאבני היסוד של הביטחון הלאומי.

הרכבי מצטט את הנרי קסינג'ר, המדגיש כי:

בהעדר דוקטרינה, כאשר החברה פועלת פרגמטית בפתרה בעיות כפי שהן עולות מעצמן, כל מאורע נעשה סוגיה בפני עצמו. אנרגיה רבה מבוזבזת כדי להחליט היכן אנו נמצאים, יותר מאשר לאן אנו הולכים. כל מאורע ממודר ודנים בו תחת מועקת הקשיים המיוחדים לו, בלי שים לב לזיקתו למאורעות...¹⁴

במושגי הזירה המקומית, זו ה"נדירה" על-פי יהושפט הרכבי, ועל-פי מטרותיו המוצהרות, אמור הטרור להיחשב כמלחמה לכל דבר. ולכן תהא זו טעות חמורה לראות אותו כ"לא מלחמה" וכתוצאה מכך להתייחס אליו במושגים של העדר הכרעה. התורה שעוצבה בצה"ל עד לפני "חומת מגן", ושלאורה הוא גם פעל, הציעה לארגון להתנער מתפישת ההכרעה בפרט ומעיקרי תורת הביטחון בכלל, כאשר היא גרסה כי המכשול הראשון שעליו יש להתגבר בדרך להבנת התורה החדשה הוא תפישות ומושגים "מיושנים" כדוגמת תפישת ההתרעה, ההרתעה וההכרעה הקלאסית. כמו-כן, ובניגוד מוחלט למה שהיה מקובל עד כה, גרסה תפישת זו כי לצה"ל יש אורך נשימה המאפשר לו ולמדינת ישראל עימות ממושך. משמע, תורת העימות המוגבל קראה תיגר על הנחות היסוד של תורת הביטחון, וזאת **מבלי להציג את הנימוקים לכך**. בהמשך אעמוד על הקשר המובהק שבין זלזולו של שמעון פרס, מהוגי "תהליך השלום", בתורת הביטחון הקלאסית, לבין צמיחתה של "תורה צבאית חדשה" המבטלת את קודמתה.

מאמרים גלויים מצבאות זרים, שתורגמו עבור קציני צה"ל, היו נדבך חשוב ביציקת התכנים של תשתית תורת הביטחון החדשה שהציעו הוגי "העימות המוגבל". מאמרים אלה משקפים את ניסיונם של אותם הצבאות בהתמודדות מול לחימה בעוצמה נמוכה, אלא שכל הזירות המוצגות באותם מאמרים כדגם להתייחסות עבור צה"ל, אינן דומות לאלה שאיתן הוא מתמודד. כך למשל, מאמר בשם "לוחמה נגד התקוממות ועקרונותיה", שתורגם מתוך מקראה לחניכי פו"ם הבריטי מכוון את הקורא ללמוד על "לחימה בעוצמה נמוכה", לא בהקשר של דרכי התגובה הבריטיות כנגד ארגונים המפוצצים בכל שבוע שני אוטובוסים עמוסי נוסעים בלבה של לונדון ומביאים לשיבוש מוחלט של אורח החיים, כפי שחווה מדינת ישראל בשנתיים האחרונות, אלא על ההתקוממות בהודו-סין (1946-1954, 1959-1975), במלאיה (-1948 1960), באלג'יר (1954-1962), בקובה (1956-1959), בזימבבווה-רוזויה (1969-1979) ובצפון אירלנד (החל מ-1968). **נתונים אלה מלמדים על כך שאין ולו אזרח אחד ששגרת חייו בארץ מולדתו נפגעה כתוצאה מהלחימה ב"עצימות נמוכה" שניהלו צבאות צרפת, בריטניה וארה"ב בזירות הלחימה שמהן אומצה תורת העימות המוגבל.**

מפרסומים אלה קצרה הדרך למצב שבו תורת "העימות המוגבל" אימצה כמות שהיא את ההפרדה שעושה צבא ארה"ב בין "מלחמה" לבין "עימות שאיננו מלחמה" (C.O.T.W. – Conflict Other than War), היוצר "מבצעים שאינם מלחמה" (O.O.T.W. – Operation Other than War). כך למשל, השהות של צבא ארה"ב במוגדישו כחלק מכוח האו"ם שנועד לאבטחת חלוקת המזון שם, ואשר הסתיימה בבריחה מבישה בעקבות כישלון החטיפה של מנהיג המורדים, היתה בגדר "מבצעים שאינם מלחמה", בעוד ש"סופת המדבר" ב-1991 היתה מלחמה לכל דבר.

הפעם היחידה שבה תקף והצליח כוח זר לפגוע ביבשת צפון-אמריקה וארה"ב, היתה בספטמבר 2001. התגובה להפלת מגדלי התאומים בניו-יורק לא היתה "עימות מוגבל בנוסח אמריקאי". מאות ואולי אלפי אזרחים זרים חפים מפשע שילמו בחייהם בעקבות התגובה האמריקאית המיידית, שחיסלה את מעוז הטאליבאן באפגניסטן. אכן, עד כה אין כל הוכחה לכך שהפעולה האמריקאית הצליחה באופן סופי ונראה שכן-לאדן מנהיג אל-קאעדה חי ופעיל, אבל שיטות הפעולה שהופגנו בפעולה נגדו לא היו אלה של העימות המוגבל. מסתבר ש"הוועה" היא מותרות שגם האימפריה האמריקאית איננה מאפשרת לאזרחיה, מה שמלמד על מצבה של מדינת-הננס – ישראל – ביחס לאותו האיום. אגב, הרג 600 אזרחים בפנמה¹⁵ בשנת 1989, בעת שסולק משם נורייגה, כמו גם לאחרונה הרג האזרחים התמימים באפגניסטן, לא הפריע לנשיא ארה"ב לנזוף בישראל בעת שחייליה הרגו מספר אזרחים פלשתינים במבצע "חומת מגן" בעת שאלה חיפו בגופם, או אולצו לחפות, על טרוריסטים חמושים.¹⁶

אימוץ הרעיונות של צבא ארה"ב וצבאות זרים אחרים על-ידי צה"ל, בכל הנוגע לתחום הלחימה בטרור, מביא לשאלות הנוגעות בהשוואה שבין שני הצבאות, כגון: האם המעטפת הגיאואסטרטגית הגלובלית שבה פועל צבא ארה"ב, ושכתוצאה ממנה הוא גם הגדיר לעצמו את צורות העימות בהן יפעל, זהה לזו של מדינת ישראל הזעירה במזרח התיכון? האם צה"ל מתכוון לנהל "מבצעי שלום" כמו צבאות נאט"ו בבוסניה? האם הוא עומד להישלח מעבר לים על מנת לשמור על בית-חולים שדה המטפל בחולי איידס ברואנדה? האם צבא ארה"ב נדרש, מאז הקמתו, לפעול למניעת הכחדתה של ארה"ב מול צבאות או ארגונים שהצהירו ופעלו להכחדתה כישות לאומית? האם חיילים אמריקאים נלחמו בזמן כלשהו על ביתם במלוא מובן המילה? והשאלה החשובה מכל – האם הזמן והמשאבים העומדים לרשות ארה"ב לצורך שינוי מצב הביטחון שלה הם גם אלה העומדים לרשותה של מדינת ישראל?

מי שחייליו נלחמים הרחק מביתם, ומול ארגונים שאין בהם כדי לאיים איום ישיר על הישות הלאומית, יכול ואף צריך לעשות את ההפרדה בין סוגים שונים של עימות. אך זהו איננו המקרה הישראלי. כל הארגונים והצבאות הפועלים כנגד ישראל מכוונים בשיטות שונות לאותה המטרה – הכחדתה השלמה. וככאלה יש להתייחס אליהם.

חתימתו של הסכם אוסלו אמורה היתה, על-פי שמעון פרס, לחולל "מפנה מהפכני בהיסטוריה של המזרח התיכון", וליצור באזור מבנה מדיני "על בסיס קווי המתאר של הדגם האירופי".¹⁷ על מקורות תפישת עולמו החדשנית של פרס ניתן ללמוד ממאמרו של רוברט קגן, הטוען כי עקב חולשתה הצבאית הגוברת של אירופה ביחס לאימפריה האמריקאית, צמחה בה גישה של פתרון בעיות בדרך של פייסנות. "מעיימות התקדמנו אל נכונות לשתף פעולה בתחום הכלכלי ובהמשך גם אל אינטגרציה".¹⁸ וכך: "העתקת הנס האירופי לשאר העולם נעשתה לבשורה התרבותית החדשה של אירופה".¹⁸ שמעון פרס הפרנקופיל, הפך לשליח נלהב של הבשורה החדשה, שיצאה מאירופה אחרי ששכחו בה העימותים בני מאות השנים שהוכרעו רק בכוח. כפועל יוצא של "הפייסנות בכל מחיר" האירופית, קבע פרס כי תפישת הביטחון הנשענת על שליטה בשטחים חיוניים, היא "אידיאולוגיה מיושנת" המנסה להסתמך על נימוקים אסטרטגיים והיסטוריים, ש"ספק אם יש להם אחיזה במציאות". האסטרטגיה החדשנית שנהגתה באוסלו, קבעה כי זו הישנה איננה נותנת מענה לשני איומים חדשים: "הטרור הפנימי וסכנת הטילים, שלא יתרשמו כל כך מהעומק

האסטרטגי של 30-50 ק"מ שמעניקה לישראל החזקת הגדה המערבית"¹⁹ כך, בהינף-יד, הפסיק המענה להעדר העומק האסטרטגי והטקטי להיות מרכיב מרכזי בתורת הביטחון של ישראל, שהוגדרה כ"אידיאולוגיה מיושנת". אצל אמן המילים שמעון פרס, אין מקריות בבחירת הכינוי "אידיאולוגיה", לתורת הביטחון המסורתית. תורה זו היתה המכשול העיקרי לרעיונות אוסלו, שהתבססו על "שטחים תמורת שלום". כינויה בשם "אידיאולוגיה" הפשיט אותה מעקרונות היסוד הא-פוליטיים שלה, והפך אותה נושא לדיון אידיאולוגי / פוליטי, שהתומכים בעקרונות תורת הביטחון המסורתית הוגדרו בו בתחילה כ"מתנגדי השלום", ובהמשך כ"מחרחר מלחמה". כאמור, המצע הרעיוני הפוליטי הצמיח גם תורה צבאית חדשה, המבטלת בהבל-פה את עיקרי תורת הביטחון של מדינת ישראל. אנשי הצבא התיישרו במהירות עם הזרם הפוליטי הקובע באותה תקופה, מבלי לזוז או לערוך כל דיון מנומק שיתמוך מקצועית בשינוי דרמטי כל כך. ערב 1973 התעלמו ראשי צה"ל מהשינוי האסטרטגי הדרמטי שיצר השטחים החדשים בהקשר המגננה, ועשרים שנה לאחר מכן הם תמכו כולם וללא סייג, בהתנערות מכללי תורת הקרב הקלאסית של צה"ל.

בלי קשר לוויכוח על מתווה הגבול הסופי של ישראל, המענה הנכון וההגיוני לאיום הטילים הבליסטיים והטרור, שפרס מציג כאיום היחיד על ישראל תוך שהוא מתעלם מדיוויזיות השריון וחילות-האוויר של האויב, הוא דווקא **פיזור** האוכלוסייה, ולא ריכוזה. צמצום שטח המדינה והגדלת הצפיפות בה כתוצאה מכך, יקנו אפקט גדול בהרבה לכל טיל או פיגוע טרור. אלא שפיזור האוכלוסייה סותר את רעיונות אוסלו, שמימושם כרוך בהקטנת שטח המדינה וכינוס אוכלוסייתה לשטח מצומצם.

עוד בטרם חלק כלשהו שלו מומש בפועל או הוכח כנכון, דחק חזון "המזרח התיכון החדש" את תורת הביטחון המסורתית של מדינת ישראל. טירוף המערכות הביטחוני שהחל בעקבות ניצחונה של "תורת הביטחון החדשה", אפשר מסירת שטחים חיוניים לפלשתינים ומסירתם של עשרות אלפי כלי-נשק לידיהם, שבעזרתם אמורים היו להילחם בטרור המופנה כנגד ישראל. ערב מלחמת יום הכיפורים נערך צה"ל בהגנה ללא עומק על שטחים שהיה בהם עומק פיזי, ועם מימוש הסכמי אוסלו הוא פסע עוד צעד והסכים לדרישת הדרג המדיני לוותר על העומק הפיזי כליל. בעת שה"שלום" נבחר כאסטרטגיה חלופית לביטחון, ועקרונות ההגנה הקלאסית נדחקו מפני הרעיון של "אין יותר ערך לעומק", אימץ גם צה"ל – במהירות וללא דיון מעמיק – את כללי ה"מבצעים שאינם מלחמה" (O.O.T.W) האמריקאיים, כתורת הלחימה החדשה שלו, שתורגמה לעברית כ"תורת העימות המוגבל".

האלוף בדימוס ישראל טל קובע כי :

עקרונות תורת הביטחון ותפישת הארגון והמבנה הבסיסיים של צה"ל נקבעו בשנות החמישים. המחשבה הצבאית הישראלית מאז אינה אלא בבחינת הערת שוליים למחשבה הצבאית שגובשה אז. היסודות הם אותם היסודות. התורה הוכיחה את עצמה הלכה למעשה. היא מילאה את יעדה והשיגה את יעדה.²⁰

טל ממשיך וטוען כי אכן יש צורך בשידוד התורה, זאת מכיוון שכעת היא נדרשת לתת מענה לאיומים שמעבר לאופק. מערכות הנ"מ של האויב יקשו על הפעלת הכוח האווירי, ונשק השמדה המוני שיתכן כי הצד השני יצטייד בו, יביא לצורך ביצירת "מאזן אימה" במזה"ת. משמע, בניגוד לשמעון פרס שקבע, לצורך יצירת "המזרח התיכון החדש" כי תורת הביטחון הפכה לבלתי-תקפה, קובע טל כי יסודותיה של התורה שרירים וקיימים, אך היא נדרשת לעדכון עקב הופעתם של איומים חדשים.

על-פי הגדרתו ומאפייניו, **טרור** אינו נלחם נגד צבא אלא נגד אזרחים. ההכרעה עבור הטרור מתרחשת כאשר התמרון הטרוריסטי עוקף את כוחות הביטחון ופוגע בבטן הרכה של האזרחים. בניגוד לסוגים אחרים של מלחמה, המיטוט-יוצר-ההכרעה מתחיל לא משורות הצבא ואחורה אל העורף, אלא מהכיוון ההפוך – מצד האזרחים, המאבדים את אמונתם ביכולתם של הצבא והמדינה לספק להם ביטחון אישי. לאובדן אמונה זה יש המשך הגיוני, מפתח וזמין מאוד – נטישת הארץ. בחינת מטרותיו של הצד השני מעלה כי עזיבת היהודים את הארץ היא הישג שהוא זהה להריגתם כאן, ואולי אף עולה עליה.

בהנחת "ההוגעה", כחוט השדרה של העימות המוגבל שקיבלו על עצמם ממשלות ישראל וצה"ל, היתה התעלמות בוטה מתורת הביטחון: כשם שמדינת ישראל איננה מסוגלת לעמוד במלחמה כוללת ממושכת, כך היא גם איננה מסוגלת לעמוד במלחמת טרור ממושכת ואינטנסיבית המתרחשת בלב עריה ופוגעת פגיעה אנושה במוראל האישי ובכלכלה הלאומית. בהשוואה לתקופת מבצע "קדש", ניתן ללמוד כי בתקופה ההיא היתה זו תורת הביטחון שהכתיבה את פעולות הצבא, אשר הביאו, בסופו של דבר, להכרעת ישות הטרור שצמחה ברצועת עזה בחסות מצרית. ההלימה הברורה בין המטרות המדיניות לבין תורת הביטחון והתורות הצבאיות, הביאה למצב שבו כאשר כשלו פעולות התגמול בניסיון לעצור את הטרור, היתה המסקנה רק אחת – הכרעה צבאית מהירה על-ידי כיבוש השטח וחיסול יצרני הטרור ונותן החסות שלהם – צבא מצרים.

על מנת שמדינת ישראל תהיה מסוגלת לעמוד בלחיצת טרור אינטנסיבית וממושכת מסוג זה שאליה מכוונים הוגי ה"הוגעה" ו"העימות המוגבל", נדרש שינוי מהותי בנתוני היסוד הגיאוגרפי-אסטרטגיים שלה, אלה שיצרו את יסודות תפישת הביטחון המסורתית. בניגוד למה שניתן היה להבין מיוצרי תורת העימות, הטרור הפלשתיני איננו צורת מלחמה חדשה היוצרת מציאות חדשה והתובעת חשיבה מיוחדת על עקרונות היסוד של תורת הביטחון. הטרור איננו מציב אתגר חדש לדוקטרינה הביטחונית של ישראל, שלכאורה איננה מסוגלת לתת לו מענה. מה שהתחדש כאן הוא לא הטרור, אלא רעיונות "חדשניים" בדבר הלחימה בו, שעיקרם הוא **העברת הדגש מלחימה צבאית לפשרה מדינית**, כאשר את המלחמה בטרור אמור לבצע מייצר הטרור עצמו. עד 1993 ניתן לטרור מענה חד-משמעי שנגזר מתורת הביטחון, וכלל גם את החיסול של ראשו במידת הצורך. החל משנה זו ננקטה מדיניות חדשה ביחס לאלימות, והתהליך המדיני החליף את הלחימה הצבאית. מהר מאוד נתפש "התהליך המדיני" כחזות הכל, עד כדי כך שהוא אפשר אספקת עשרות אלפי כלי נשק לרשות הפלשתינית, כדי שהיא תהיה זו שתילחם בטרור, וזאת מבלי שנבחן בזהירות את כנות רצונה לממש את הצהרותיה בנושא.

קשה שלא לזהות את התהליך שבו הדחף ליצור מזרח תיכון חדש ביטל את תורת הביטחון המסורתית, יצר במקומה "תורת ביטחון חדשה" הנשענת על הסכמים ו"שכנות טובה" שיצרו את "ההוגעה" – "תורת הלחימה החדשה", המנוגדת לתורת הביטחון המסורתית.

התעלמות והדחקה – "הטרור איננו איום קיומי"

ההתעלמות מאחדות המטרה של התהליך המדיני והפעלת הטרור כמקשה אחת, היא ביטוי נוסף לתהליכי ההדחקה המתקיימים עדיין בקרב חלק ממקבלי ההחלטות בישראל. הפרשנות, המנותקת מעולם המושגים של מושאיה, והעושה הבדל בין "פוליטיקאים" הפלשתינים לבין "אנשי הצבא" הפלשתינאים, יצרה אצלנו מצב שבו הראשונים הוכנסו למעמד של חסינות מפגיעה, מאחר שהם, בתוקף ההפרדה בין "ממשל אזרחי" ל"צבא", אינם נמנים בין אלה המפעילים נגדנו כוח. זוהי השגיאה הקבועה של מקבלי ההחלטות בישראל, שלמרות לקחי 1973 ממשיכים לסבר את הצד השני במושגים הנוחים לעצמם.

בחינת המבנה של ארגוני מחתרת, כמו אש"פ, שנוסד במתכונת ארגוני המחתרת הקומוניסטיים, מעלה כי בניגוד למבנה הדמוקרטי שבו ההיררכיה היא אנכית – קרי, הצבא כפוף כפיפות מוחלטת למדינאים – הרי שזו החתרתית מייצרת אלימות הן על-ידי אנשי התחום "הפוליטי" והן על-ידי אנשי התחום "הצבאי". על-פי רוברט תומפסון, התחום "הפוליטי" אחראי על הפעלת טרור וחבלה, בעוד שהצבאי מפעיל במקביל מארבים והתקפות. המסקנה העולה מניתוח זה היא כי מי שיצר אצלנו את ההבדל בין "דרג פוליטי" ל"דרג צבאי", בהקשר לאחריות על הפעלת האלימות מצד הפלשתינים, יצר לעצמו מציאות דמיונית שמקורה, שוב, בעולם המושגים של עצמו, והיא מנותקת לחלוטין מזה האמיתי.²¹

לא בכדי מסרב ערפאת – ראש "הפוליטיקאים" של אש"פ – לפשוט את מדי הקרב שלו, כמו שגם אין תמה בכך כי חלק ניכר ממפעילי הטרור מעולם לא לבשו מדי קרב.²²

תופעה מקובלת בקרב בני-האדם היא התעלמות והדחקה עובדות המאיימות על הנחות יסוד מסוימות שבהן הם אווזים. ניתן להדגים תופעה זו בהתעלמות העיקשת של יהודי גרמניה מהצהרותיו ובהמשך ממעשיו של היטלר, כמו גם בהתעלמות ראשי הצבא והמדינה מהצהרותיו וממעשיו של נשיא מצרים סאדאת טרם מלחמת יו"כ ב-1973. כאשר הצהיר סאדאת כי הוא מוכן להקריב מספר עצום של חיילים למען שחרור סיני, נתקבלו אצלנו דבריו אלה בזלזול מוחלט.²³ הסיבה לכך היתה שמערכת הערכים היהודית/דמוקרטית שלנו, היתה, ועודה, שונה לחלוטין מזו של מנהיגים מזרחיים מסוגו של סאדאת ודומיו, בעיקר בהקשר למטרות שבגינן ראוי לשלם בחיי אדם.

סאדאת התכוון לדבריו כפשוטם, אך אצלנו הם פורשו בדרך מקלה – "הוא לא מתכוון ברצינות", "לא יכול להיות שמנהיג ינהג כך", "זו אמירה לצורכי פנים" וכד'. התוצאות מזלזול זה ידועות ומוכרות, אלא שהלקח מהן לא נלמד משום-מה.

וכך ממשיכים אצלנו לפרש את דבריהם של המנהיגים הערביים לאורה של מערכת ערכים שאיננה רלוונטית אצל מושא הפרשנות. יהושפט הרכבי אבחן כבר מזמן את המצב הזה:

מטרת חיסול מדינה וחיסול קיום לאומי כתוכנית פוליטית... עלולה להיראות (בעיני אנשי מדע המדינה) כהגזמה שלא תיאמן... מדעני מדינה שאומנו על תורת היחסים הבין-לאומיים והמשפט הבין-לאומי... עלולים לגלות התנגדות פנימית לתפישה שאכן זו מטרה ויעד בקונפליקט, ויעלו ספק ותמיהה לגבי כנות ההצהרות הערביות שזו מטרתם... גישות דומות של אי אמון והתעלמות ממטרת החיסול רווחו מאוד בעבר גם בישראל.²⁴

יורשה לי להעיר שתי הערות לדבריו אלה של הרכבי: ראשית, הוא איננו מבליט משום-מה את העובדה כי דווקא עמי אירופה, שהיו שותפים, או לפחות נוכחים, בחיסולם של יהודי אירופה על-ידי ממשות

האידיאולוגיה המוצהרת של היטלר, מתעלמים מלקחיה כאשר הצהרות דומות מושמעות על-ידי ההנהגה הפלשתינית. שנית, בניגוד לדבריו של הרכבי, הלכי-רוח של התעלמות בוטה מהצהרות ההשמדה של הפלשתינים עדיין מתקיימים אצל ישראלים רבים.

לאחר מלחמת 1973, משהבין הצד השני את חולשתו במלחמות כוללות, הוא שינה את אופי לחימתו מעימות צבאי ישיר לעימות צבאי למחצה, ממושך וסוחט, בתקווה להשיג את מטרתו, שנשארה כפי שהיתה – הכרעה שלמה של המפעל הציוני. בספרה *מאז ומקדם* כותבת ג'ואן פיטרס, כי בעקבות מלחמת יום הכיפורים המליץ אחד האסטרטגים הערביים הבולטים, אל היית'ס אל-איובי, על מדיניות חדשה שנועדה להשגת אותה המטרה – חיסול ישראל.

על-פי פיטרס, קבע אל-איובי כי:

ההנחה היסודית הערבית בנוגע לחיסול תוצאות התוקפנות עודה מקובלת על העולם, ולכן (יש לקיים) שיחות שלום לשם אחיזת עיניים, להמשיך במצב של לא-שלום ביחד עם לחץ מוסרי יחד עם מתיחות צבאית מאוזנת בקפידה.

בהמשך לכך באה ההמלצה למדיניות המתממשת היום – מאחר שאבדות בנפש עודן נקודה כאובה לאיובי, יכולות פעולות גרילה (וטורור) לשחוק את ביטחונה של ישראל וכך תונח עניבת החנק על צווארה של הישות הציונית.²⁵

ראש המשלחת הצבאית המצרית לשיחות השלום עם ישראל שהתנהלו בשנת 1978, כמאל חאסן עלי, מתייחס ל"שלום" לא פחות מאשר עוד כלי במלחמה כנגד ישראל. ההיגיון הישיר הנגזר מהמונח "שלום" בחשיבה היומיומית הישראלית, איננו זה הנגזר מאותו מונח בחשיבה המצרית בפרט והערבית בכלל. בביקורתו על המדיניות הערבית שהתנגדו לחוזה השלום המצרי עם ישראל, כתב חסאן עלי כי:

מן הערבים לא נדרש אלא שימוש בהיגיון כדי להעריך את הזדמנות הפז שנקרתה להם להשיג **שלום אשר לא היה לטובתה של ישראל**... שלום **צודק** פירושו קץ ההתפשטות הטריטוריאלית והצטמקות ישראל לגבולות שהם קטנים בהרבה משאיפותיה... ישראל בגבולותיה הבין-לאומיים מהווה רצועה צרה אשר איננה מסוגלת לקלוט את מספר האנשים העצום החפצים לעלות אליה מדי שנה.²⁶

בהמשך מונה עלי רשימה ארוכה של פגיעות באינטרסים החיוניים של ישראל, שיצמחו כתוצאה מההסכם שהיא חתמה עם מצרים ושתחתום בעתיד עם כל אחת ממדינות ערב. "השלום" של ראש המשלחת המצרית לשיחות השלום איננו נובע מכבוד הדדי ומרצון כן להגיע לשקט ולצמיחה הדדית – ההפך הוא הנכון. הצד המצרי מכוון כולו לצימוקה של ישראל לגבולות שאינם מאפשרים לה לעמוד בשתי משימות היסוד שלה, הן קליטת העלייה – מהות הציונות – והן בהגנה הפיזית על מי שחי בה.

משאימץ אש"ף, בברכתה של מצרים, את "דרך השלום" כתחבולה להכנת הרקע הרוחני והמעשי לפעילותו בשטחי העורף האזרחי הישראלי, נוצר אצלנו שוב התהליך שהתרחש בכל המקרים שבהם הופתעו מקבלי ההחלטות הישראליים: הצד השני מצהיר בגלוי על כוונותיו, ההכנות המעשיות שהוא מבצע לשם כך ידועות וגלויות, אך המעשים המבוצעים על-ידיו בסופו של דבר מוגדרים כ"מפתיעים".

ראשיתה של הטעות באבחון דרך הלחימה בטרור היתה בכך שמקבלי ההחלטה על פתיחת התהליך המדיני מול אש"ף אימצו קו מחשבה שגרס כי מכיוון שלפלשתינים אין, ולא יהיו, דיביזיות שריון, הרי ש"הטרור איננו איום קיומי". טענה זו, שהוגדרה על-ידי הרמטכ"ל הנוכחי כ"סוס טרויאני", מלמדת כי הטרור נתפש על-ידם כסוג של לחימה שהוא איננו מסוכן עד כדי כך שיפריע ל"תהליך השלום". כתוצאה מכך סווג הטרור כחלק מפעילות ה"בטי"ש" (ביטחון שוטף), ובמקרה הגרוע כבטי"ש מוגבר. משמע, גם אם לא יחול מפנה בדרכי הפעולה של אש"ף והוא, למרות הסכמי אוסלו, לא יחדל מלהיות ישות טרוריסטית, הרי שלא יהיה בכך סיכון משמעותי למדינת ישראל.

במושגים צבאיים ניתן לומר כי טענות אלו היוו את מרחב האבטחה הרעיוני שנבנה סביב השטח החיוני שבו התבסס "תהליך השלום" מול הרש"פ. בבסיסן של הנחות אלה עמדה ההתעלמות מכך שהטרור הוא סוג של מלחמה לכל דבר, ומכאן שגם הוא מכוון להכרעה, תוך שהוא משתמש בכלים אחרים ומתמרן בדרך אחרת.

מי שהורגלו לחשוב על הכרעה המתבצעת על-ידי עוצבות שריון מתמרנות, התעלמו מהאפשרות של הכרעה בדרך הטרור, המתבצעת על-ידי תמרון דעת-הקהל למצב של אובדן האמונה ביכולת לשנות את אובדן הביטחון האישי מיסודו. אכן, בטרור אין לחימת טנקים ומטוסים, אך האפקט השלילי על תחושות הציבור, שיוצרים חוסר הביטחון האישי הנמשך וחוסר הוודאות הגורף, עולה עד כה בהרבה על זה שיצרו כל מלחמות העבר. מכאן שלמעשה, שוב, מדובר כאן בלחימה לכל דבר ועניין. בניגוד להנחות היסוד הממעיטות, שהיה בהן יסוד נכבד של הונאה עצמית, ושהונחו בראשית התהליך ביחס להשפעה האפשרית של הטרור על מדינת ישראל, הרי שכיום ניתן כבר להצביע על הנזק המוראלי/חברתי/כלכלי המצטבר העצום שיצרה התמשכותו לאורך זמן, כמו גם על המענה הבלתי-יעיל כלפיו שנתנה תורת "ההוגעה".

קריסת הכלכלה – איום קיומי

הטרור, כאמור, מכוון את פעולתו אל הישות האזרחית, וכתוצאה מכך התחום הכלכלי הוא הראשון להיפגע. הצורך להגיע להכרעה מהירה נובע גם מן ההשלכות הכלכליות החמורות של מלחמה מתמשכת, שמדינת ישראל איננה מסוגלת לעמוד בה עקב נחיתותה הקבועה במשאבי טבע, כוח-אדם, הון ושטח גיאוגרפי.²⁷ הנזק נגרם לא מאובדן שטח, אלא מירידה תלולה בנתונים הכלכליים. מאז פרוץ פרק הטרור האחרון בספטמבר 2000, משלם המשק הישראלי מחיר כבד: במקום צמיחת התוצר בשיעור של 4% בשנה, אנו עומדים כעת על שיעור צמיחה שלילי של 1% בשנה, ובמילים אחרות, בשנתיים האחרונות הפסיד המשק הישראלי כ-10% תוצר לאומי, שהם 45 מיליארד ש"ח, ושיעור האבטלה ממשיך ועולה בהתמדה. לשם השוואה – הנזק הכלכלי שנגרם לישראל עד כה עולה על הנזק שנגרם במלחמת יו"כ, וסוף ההידרדרות איננו נראה עדיין.

הפגיעה העיקרית התרחשה בענף התיירות, באספקת סחורות ושירותים לרש"פ, בחקלאות ובבניין. לכך יש להוסיף השפעות-משנה כמו ירידת הצריכה הפרטית, פגיעה בדירוג של גופים ישראליים בשווקים בינלאומיים והחרמת תוצרת ישראלית במדינות מסוימות באירופה. אך בכך לא תמו ההשלכות השליליות. הירידה בהכנסות המדינה ממסים והגידול בהוצאות הביטחון הביאו להעלאת שיעורי המס, שתגרום להאטת הצמיחה בשנים הקרובות. יתר על כן, אופן ההתמודדות של הממשלה עם ההתפתחויות השליליות יצר בחצי הראשון של שנת 2002 משבר אמון, שהתבטא בחוסר יציבות בשווקים הפיננסיים, בהתחדשות האינפלציה ובהעברת כספים לבנקים בחו"ל. חוסר ההכרעה והתמשכות המלחמה עלולים להגביר את ההגירה השלילית, שכן השילוב של אבטלה גוברת, מיסוי גבוה ושירותי מילואים ממושך עלולים לדחוף, וייתכן שכבר דוחפים, צעירים רבים לירידה לחו"ל. ראוי לציין כי בהיסטוריה הכלכלית של מדינת ישראל, אין תקדים לשנתיים רצופות של ירידה בתוצר הלאומי, ובוודאי שאין בה תקדים לירידה משמעותית בתוצר בעקבות מלחמה כלשהי.

מחקר שביצע הכלכלן ב. קפלן, על הקשר שבין מיקום זירת הלחימה למחיר הכלכלי שלה, מעלה כי מלחמה "מקומית" מביאה לנזק כלכלי עצום למדינה המעורבת בה, בעוד שמלחמה "רחוקה", בנוסח אלג'יר ביחס לצרפת או וייטנאם ביחס לארה"ב, למשל, מביאה, בדרך כלל, לצמיחה כלכלית במדינה שחייליה נלחמים מעבר לים.²⁸ הנתונים הכלכליים הקשים מאוד של כלכלת ישראל, וקצב ההידרדרות המהיר שלה, מלמדים כי מבחינתה המדובר הוא במלחמה "מקומית" לכל דבר, ומכאן שנדרשת בה הכרעה מהירה, ולו רק עקב ההשלכות החברתיות החמורות של ההידרדרות הכלכלית.

אובדן האמונה ביכולת להכריע

כתוצאה מהשימוש הנמשך בתפישת ה"עימות המוגבל" הבלתי-מוכרע, התארכה הלחימה בטרור ללא שנראה לה סיום, ומדינת ישראל הביאה על עצמה את קריסת הכלכלה. אלא שההישג הגדול והמשמעותי ביותר של הטרור נמצא במישור חשוב ועמוק יותר: **במדינת ישראל גדל דור שקו אופי בולט אצל חלקים ממנו הוא אובדן האמונה ביכולת להכריע**. כהמשך טבעי לכך מגיע גם אובדן האמונה בצדקת הדרך, האשמה עצמית במה שמעולל לך אויבך, אובדן הרגישות לחיי אדם והתעממות הדרישה מהמדינה לעמוד בחובתה הבסיסית לספק קודם כל הגנה פיזית לאזרחיה. כל אלה באו ביחד עם תיאוריות של "מומחים" מטעם, שהתיימרו להוכיח את חוסר יכולתו של צבא סדיר להכריע את הטרור. המשמעות היתה, למעשה, השלמה עם הטרור כאורח-חיים קבוע ותפישתו כמכת טבע, ולא כמעשה ידי אנוש.

התהליך שיצר את אובדן האמונה הוא ההשפלה הקבועה של המוכה – "החזק" – על-ידי הטרור – "החלש" – שהפכה להלוך-הרוח הקובע, שייצר עוד השפלה שהעלתה עוד יותר את רף ההשפלה הבאה, עד שבסופו של התהליך לא נותר ולו ערך אחד ששווה לסכן עבורו את החיים.²⁹ מכאן כבר הלכה ונפתחה הדרך לאובדן האמונה בצורך להתקיים דווקא במקום המסוים הזה.

במדינת ישראל האינטימית והאינטנסיבית, מתקיים קשר הדוק בין הלכי-הרוח הצבאיים לאלה האזרחיים. תפישת ה"אין פתרון לטרור" חלחלה במהירות מצה"ל אל הציבור, שנדבק גם הוא בחיידק ה"אין פתרון", מה שגרם לו להתייצב חסר-אונים ואובד-דרך למראה מאות האזרחים הנטבחים, ללא מענה ובלא שנראה הקץ לדבר. בריאיון ברדיו השווה היו"ר החדש של ועדת החוץ והביטחון, ד"ר יובל שטייניץ, את הלחימה בטרור למאבק בפשע – תמיד יש להילחם בו אך הוא תמיד יהיה קיים.³⁰ דבריו של שטייניץ מוכיחים שוב את הקביעה כי חזרה בתדירות גבוהה ובאופן קבוע על אמירה כלשהי הופכת אותה ל"אמת", וזאת בלי קשר לעובדות עצמן.

עוד סימן להצלחתם של מחוללי הטרור להסב אותו למעין מצב "נורמלי", היא האמירה שלפיה רק "מְגָה-פיגוע" יביא לשינוי דרמטי מצד ישראל ביחס כלפיהם. טרם נקבע מהו "מְגָה-פיגוע" ואיש איננו יודע מה הם מאפייניו, אבל ה"מומחים" כולם מקפידים להתעמק בכובד-ראש בו ו"בתגובה שתבוא בעקבותיו".

כמו ההמתנה הרצחנית למתקפה האמריקאית בעיראק, שתביא ל"שינוי פני המזה"ת", כך גם אותו "מגה-פיגוע" מסתורי ועלום, הוא המחסה מאחוריו מסתתרים ומשתמטים קובעי המדיניות בישראל מחובתם להחליט על פעולה חד-משמעית להפסקת הטרור, בלי קשר למספר הנפגעים בפיגוע בודד ול"תגובה העולמית" הצפויה. ראשי הטרור הבינו כבר מזמן את הסכנה הטמונה להם בהתממשותו של אותו "מגה-פיגוע", שיביא גם את הקץ לתירוצי ההתחמקות ממעשה אצל מקבלי החלטות הישראליים. מכיוון שכך, הם התחכמו וחילקו את מעשה הטבח הגדול לחלקים קטנים, שהם מעין "מיני-פיגועים". כך, במקום אירוע גרנדיוזי שבו יירצחו מאה יהודים בבת אחת, ממייתים אותם הטרוריסטים ב"מנות קטנות" של עשרים בכל פעם. כמו הצפרדע הקופצת במגעה עם מים רותחים, אבל מתבשלת לאטה ועד מוות במים פושרים, כך גם הישראלים ביחס לטרור. בשיטה זו מצליחים ראשי הטרור לספק לעצמם את ההצלחות ולספק למקבלי החלטות הישראליים את התירוצים. התוצאה של שיתוף פעולה מקאברי זה הוא תהליך ההשלמה השקטה עם הטרור של אזרחי ישראל היהודים, שהכרתם הולכת וסופגת את העובדה כי המקום הפחות בטוח ליהודים בעולם הוא מדינת היהודים.

המסקנות האישיות והלאומיות ממצב "החזרה לשגרה" המתרחש לאחר כל פיגוע הן מתבקשות, ברורות ומדאיגות. זהו בדיוק המצב הנפשי הרצוי אצל אלה שאליהם מכוון הטרור הפלשתיני. מסתבר, אם כן, כי גם כאן, ובניגוד להנחת היסוד של מחוללי התהליך המדיני מול הרש"פ ושל אנשי הצבא שפעלו יד ביד ביחד איתם – הטרור יצר איום קיומי על מדינת ישראל.

ההשוואה למקומות אחרים – הזירה והמטרה

הזירה

השוואות שעושים אצלנו בין מה שמתרחש בזירת הלחימה כאן לבין ניסיון של מדינות אחרות בתחום זה, מעלות תהיות על מידת הרצינות של המשווים, ועד כמה בעצם משרתת ה"השוואה" עניין שהוא לא יותר מאשר צרכים פוליטיים ואישיים. ברצוני להצביע על שני תחומים מרכזיים המבדילים את המקרה הישראלי ממקרים אחרים, מה שהופך את ההשוואות המקובלות בקרב מחוללי "תורת העימות המוגבלת" לבלתי-רלוונטיות. ההבדל מתמקד בשני מישורים: ראשית – מיקומה של זירת פעולת הטרור ביחס לנכסים החיוניים של המדינה שכנגד נציגיה הוא פועל, ושנית – מטרתו המוצהרת ביחס לישות הלאומית שכנגד שליטתה הוא פועל.

המלחמה הערבית נגד ישראל שונה במהותה ממקרים אחרים, הן בכך שכל סוגי העימות המופעלים נגדה פועלים בשיטות שונות להכחדתה, והן בכך שמפעילי הטרור והגרילה מתארגנים ופועלים בתוך וליד מרכזי האוכלוסייה והתשתית שלה. בניגוד לימים ולאוקיינוסים שהפרידו בין התשתית הלאומית של צרפת, בריטניה וארה"ב לזירות הלחימה של חייליהם מול האויב, הרי שכאן שלובים הצדדים זה בזה, על כל המשתמע מכך בהקשר ללחימה ולמטרותיה. קיים הבדל עצום בין לחימה ממושכת בגרילה בווייטנאם, כזו שניהלו כמה מאות אלפי חיילים אמריקאים או צרפתים בזמן שהחיים בפאריז ובוושינגטון נמשכו כסדרם, לבין הטרור העירוני בישראל, המביא מדי פעם לשיתוק של מרכזי האוכלוסייה ולנזק כלכלי ומוראלי אדיר.

אלה אצלנו הסומכים את טענת אי-היכולת להכריע בהשוואה שהם עושים לתהליכים שהתחוללו במלחמת אלג'יר, מתעלמים ממספר עובדות המלמדות על חוסר הרלוונטיות של ההשוואה. עובדתית – הצבא הצרפתי הביס את הטרור האלג'יראי, ומכאן שהוויתור על אלג'יר לא היה תוצאה של כישלון צבאי אלא תוצאה של החלטה מדינית.³¹ הטענות השטחיות הבוחנות את התוצאה הסופית בלבד – פינוי השטח – מתעלמות מהסיבות האמיתיות לאותו מהלך. בספר *מלחמה פראית לשלום* מצוטט הגנרל מאסי, מפקד הצנחנים שהכריעו את הקרב על העיר אלג'יר: "עצרנו את המנהיגים וניפצנו את המערכת. לא היו יותר התנקשויות ולא הונחו עוד פצצות". בהמשך הספר נכתב כי:

התוצאה הישירה מבחינתו של ה-FLN היתה הכורח להפיק לקחים מתבוסה קשה ולשנות את האסטרטגיה שלו. מכאן ואילך היה ברור כי יש לוותר על טרור עירוני בקנה-מידה גדול... המסקנה המתבקשת היא (עבור ה-FLN) כי למעשה **אי אפשר לנצח** במלחמה בתוך אלג'יר עצמה.³²

ואכן, כתוצאה מהתבוסה בשטח בסתיו 1957, הפנה הארגון את מאמציו לגיוס מעורבות בינלאומית, להחדרת תעמולה אנטי-מלחמתית בקרב הצרפתים בצרפת ולניצול פעולותיו של ארגון הטרור של המתיישבים הצרפתים ליצירת טרור נגדי, מה שבסופו של דבר הביא להחלטת הפינוי ב-1962.

כאמור, יהושפט הרכבי טוען כי: "על פי רוב, מדינה איננה מגנה על קיומה והיא ממשיכה להתקיים גם אם ניטל ממנה חלק או חבל ארץ כלשהו". תימוכין לדברי הרכבי ניתן למצוא בתבוסות הסדרתיות של צבא צרפת, שהתרחשה שלוש פעמים תוך שבעים שנה על אדמתו שלו – 1870, 1914, ו-1940 – אך לא הביאה לנזק בלתי-הפיך ללאום הצרפתי. מאותה סיבה שצרפת שרדה את סדרת התבוסות של צבאה בביתו, היא

יכולה היתה גם לוותר על אחיזתה באלג'יר שמעבר לים מבלי שייגרם לה נזק כלשהו. לצערנו, נתוני היסוד האסטרטגיים של צרפת, ארה"ב ואנגליה אינם אלה העומדים לרשותה של מדינת ישראל, ומכאן שלצה"ל גם לא שמורה האפשרות להיות מובס במלחמה כלשהי, מכל סוג שהוא. מדינת ישראל איננה יכולה לוותר – בשום תנאי – על שטחים מסוימים, שהם חיוניים לה עבור היכולת להגן על עצמה.

יצחק שדה היה אחד מאלה שאבחנו את הנטייה להעתקה הבולטת גם במקרה הנדון כאן. "הקצונה שואפת לאידיאל של כת סגורה... התוצאה היא צמצום המחשבה ומכאן ההליכה בדרך הקלה של העתקת דוגמאות [!]. לא פעם שמענו בענייני הצבא ודווקא מפי אלה המתגדרים תמיד במקוריות... 'הטוב לאחרים טוב גם לנו'".³³

במקום לדון בזירה המקומית ולהסיק מנתוני הייחודיים את המסקנות הנכונות, פוזלים הוגי הדעות של צה"ל למחוזות רחוקים ומגייסים משם רעיונות שאין להם שום קשר לזירה המזרח-תיכונית. כך מובאת מלחמת וייטנאם כדוגמה ל"א-סימטריה בוטה בין שני צדדים, שאחד מהם הוא מעצמה שהיא לנו מודל לחיקוי". (כך במקור!) ובהמשך מוצדקת גישה זו בטענה כי "המרחק בין וייטנאם לווייטנאם... אינו משפיע על האופן שבו ינהג צד נחות במהלך מאבק כנגד אויב החזק ממנו עשרות מונים".³⁴ כהרגלו מתעלם הכותב ממקומו של ה"חזק" במשוואה. כפי שכבר ציינתי, במקרה הישראלי, מי שמוצג כ"חזק" הוא זה הנלחם על חייו ועל ביתו, ולכן התקדים האמריקאי בווייטנאם איננו יכול להוות מודל לחיקוי עבורו, מה גם שהמודל הווייטנאמי הסתיים בנסיגה מוחלטת של ה"חזק" מהזירה, מותרות שלמיטב ידיעתי אין לישראל כמותן.

חובת ההוכחה של תקפות ההשוואה בין המקרה הישראלי למקרים אחרים, חלה על מי שיוצר מכנה משותף כלשהו בין העובדות ההיסטוריות שם וכאן, וכך גם לגבי הניסיון להקיש משם על הפתרון ההולם לזירה הישראלית/פלשתינית.

המטרה

בניגוד למקרה של מדינת ישראל, הגרילה והטרור בווייטנאם, אלג'יריה, אירלנד, רודזיה ומקומות נוספים, **לא כוונו כלפי עצם הקיום של העם אשר כנגד צבאו הם פעלו**. כך למשל, בדיקת המטרות המוצהרות של "חזית השחרור הלאומי" (FLN) שפעלה החל משנת 1954 לשחרור אלג'יר מהכיבוש הצרפתי, מעלה כי למרות התפישה הקיצונית ונעדרת הפשרות בהקשר לכיבוש הצרפתי, אין בה זכר לכוונה להכחיד את צרפת כישות לאומית. ההפך הוא הנכון. בהצהרת FLN הראשונה שהגדירה את מטרות ההתקוממות, נכתב כי: "המטרה: עצמאות לאומית באמצעות הקמתה מחדש של מדינה אלג'יראית...". ובהמשך, בסעיף "היעדים החיצוניים" נכתב: "הקשרים בין צרפת ואלג'יריה יוגדרו בהסכם **בין שתי המדינות על בסיס שוויון וכבוד הדדי**".³⁵

גם ההשוואה למלחמת וייטנאם מלמדת כי מחוללי הגרילה שם לא שמו להם למטרה את הכחדתה של ארה"ב, שכנגד צבאה הם פעלו. מרשל לין פיאו, מי שהיה שר ההגנה הסיני בעת מלחמת וייטנאם ולאחר מכן יורשו של מאו צ'ה דונג, אמר בשנת 1965 כי: "בני העם הנתון לתוקפנות אינם מתמודדים עם האימפריאליזם של ארה"ב בווייטנאם ובניו-יורק, הוונולו או פלורידה, אלא נלחמים לעצמאות ולחירות על אדמתם

שלהם".³⁶ בדומה למטרה זו, גם המטרה המוצהרת והעמומה במקצת של המחותרת הקומוניסטית שפעלה במלאיה נגד השלטון הבריטי החל מ-1948, לא עסקה במאומה מעבר להשלטת שלטון קומוניסטי על חצי-האי, תוך שהיא חותרת, במקרה הגרוע מבחינת השלטון הבריטי, לאיחוד עם סינגפור. בהשאלה מהמחותרת הדרום-וייטנאמית השכנה, גם מחותרת זו הציבה לעצמה מטרה: "לאחד את התושבים מכל השכבות, המעמדות, הלאומים, המפלגות הפוליטיות, הארגונים ההמוניים... נגד האימפריאליזם של ארה"ב ומשרתיו".³⁷ גם כאן לא מופיע רמז על כוונה כלשהי נגד העם הבריטי ומולדתו לכשעצמם.

בניגוד למקרים של צרפת באלג'יריה, ארה"ב בווייטנאם ובריטניה במלאיה, ההשוואה ל"אמנה הפלשתינית" מלמדת כי "העצמאות הלאומית" הפלשתינית אמורה להתממש רק על חורבותיה של מדינת ישראל. לשם תמיכה בטענה זו, ברצוני להציג מספר סעיפים נבחרים מתוך "האמנה הפלשתינית", שהיתה ועודה המסמך המכוון של הרש"פ. סעיפים אלה מעידים על המטרה האסטרטגית הפלשתינית, שלא השתנתה עד היום, למרות ההסכמים שנחתמו בין הרשות הפלשתינית לבין מדינת ישראל:

סעיף 6: "התוקפנות על האומה הפלשתינית ואדמתה החלה בפלישה הציונית בשנת 1917. משום כך פירוש סילוק עקבות התוקפנות צריך להיות **סילוק כל עקבות התוקפנות מאז התחלת הפלישה הציונית ולא מאז מלחמת יוני 1967**". מכך משתמע כי הנסיגה לצורך "שלום" אל ה"קו הירוק" תהיה רק הישג טקטי פלשתינאי בדרך אל ההישג הסופי – הכחדתה של מדינת ישראל.

סעיף 8: "המאבק המזוין הוא הדרך היחידה לשחרור פלשתינאים והוא לכן **אסטרטגיה ולא טקטיקה**". מכך משתמע מכך כי "שלום" הוא טקטיקה לצורך מימוש אסטרטגיה. בדיוק כמו בלחימה

מערכתית, כאשר משולבים במתקפה פרקי-זמן או חלקים של הגנה טקטית שנועדה לצורך ייצוב ההישגים ההתקפיים וצבירת כוח להמשך.

סעיף 19: "חלוקת פלשתינן משנת 1947 והקמת ישראל בטלות מיסודן". האו"ם הוא מוסד מאוד חשוב עבור הפלשתינאים, אלא שהחלטותיו בטלות כאשר הן נוגעות לשנואי-נפשם ולאינטרסים הנחשבים כחיוניים עבורם.

סעיף 22: "הציונות היא תנועה מדינית הקשורה קשר אורגני באימפריאליזם העולמי... והיא פשיסטית נאצית באמצעיה". ההשוואה עם הנאצים – הצגת העניין הציוני כזהה לפשעים שביצעו הנאצים ובהשאלה גם לסופו של המשטר הנאצי – היא מרכיב קבוע בתעמולה הפלשתינית.

עברו כבר 37 שנים מיום שהאמנה הפלשתינית נחתמה. למרות שיוצרה זכה בפרס נובל לשלום ולמרות שהתחייב, תוך מצג שווא של "שלום האמיצים" (שרק זה של היטלר מול צ'מברלין ב-1938 משתווה אליו), לשנות בה את אותם הסעיפים הקוראים להשמדת ישראל, הרי שבקרב ההמונים הפלשתינאים, כמו גם במערכת החינוך שלהם, לא חל כל שינוי בצורך ובחינוך להכחדת ישראל. סקר שנערך לאחרונה על-ידי מרכז העיתונאות והתקשורת הפלשתיני בירושלים מלמד כי: "רוב הפלסטינים מאמינים שמטרת האינתיפאדה היא לא רק לסיים את הכיבוש הישראלי בגדה המערבית וברצועת עזה, אלא גם להשמיד את ישראל".³⁸

ההשוואה היחידה העומדת במבחן בין המקרה האלג'ירי לבין זה הפלשתיני, היא קביעתו של אליסטר הורן בדבר "הנאמנות המוחלטת שבה נשמרו עקרונות היסוד [של ה-FLN] במשך שבע וחצי שנים של מלחמה, עד להסדר הסופי".³⁹ בהתייחס לכך, ניתן להצביע על העובדה כי ארבעים שנה מזמן שהוצהרו על-ידי הפלשתינים, עדיין שרירים וקיימים אצלם עקרונות "האמנה הפלשתינית" והם דבקים בהם בעקשנות ראויה לגנאי ביחס לחוסר התוחלת המוכחת שלהם.⁴⁰ נדמה לי שפרט לכוונות החיסול המוצהרות של ההנהגה הנאצית כלפי היהודים כעם, עוד לא קם בהיסטוריה ארגון כמו אש"ף, המצהיר בגלוי כי מטרתו וסיבת קיומו נועדו לשם הכחדתו של לאום שְׁכָן. "האופק המדיני" שמציעה האמנה הפלשתינית ליהודים בארץ ישראל, נמצא בדיוק במקום שבו נמצא קו האופק של הים התיכון. למעט הארגון הנאצי, מטרה זו איננה ברת-השוואה למטרותיהם של עמים אחרים בעימותים לאומיים.

איום קיומי בתוך הוויה פוסט-מודרנית

בתגובה למאמר של כותב שורות אלה במערכת, וכנגד הטענה בדבר היותו של הטרור איום קיומי על ישראל, גרס אבי תורת העימות המוגבל, אל"מ (מיל.) ניר, כי הטרור הוא אכן איום קיומי רק אם הוא "מופעל נגד חברה רפה באמונתה".⁴¹ טענה מוזרה זו משולה למי שיבטל את איום ההתקפה מאחר שהיא מאיימת על המגן רק בתנאי שזה איננו ערוך כראוי, אמצעי הלחימה שבידיו נחותים ומוראל לוחמיו נמוך. התקפה היא התקפה היא התקפה, והיא לעולם בוחנת את מידת העמידות המעשית של המגן על כל היבטיה.

בהמשך לכך טען ניר כי:

כעת אנו ניצבים בפני עימות מוגבל שיודע להתחכם לעוצמה ולהרתעה הנובעת ממנה, והאסטרטגיה שלו – ההוגעה – היא הפוכה מאסטרטגיית ההכרעה... הצד הבוחר באסטרטגיה של ההוגעה ("החלש") עושה זאת מתוך אילוץ, ואילו מבחינתנו ("החזק") מדובר בבחירה... יש להניח כי בעימות שבינינו לבין הפלשתינאים משרתת אותנו אסטרטגיית ההוגעה בצורה הטובה יותר בשל התמורות המתחוללות בעולם בכל הנוגע ללגיטימציה שניתנת להפעלת הכוח.⁴²

נדמה שבאמירות אלה טמונה השקפת עולמו של המחבר, והיא שיצקה את התוכן המעשי לתפישתו את המציאות. כפי שכבר טענתי, מדובר כאן ברעיונות מיובאים מזירות ומתקופות אחרות, שאליהן מצטרף כעת טיעון מיובא נוסף – פסילה חד-צדדית ומוחלטת של הפעלת כוח לפתרון בעיות, תוך התעלמות מוחלטת מתפישת הכוח והאלימות של הצד השני. רעיונות אופנתיים אלה מניעים מערכת שלמה של אמונות והלכי-רוח, שבפועל משחקת לידיו של האויב.

הלוך-רוח בולט בחברה המערבית של השנים האחרונות, הוא מה שמכונה "פוסט-מודרניזם", הכולל בתוכו את המושג "פוסט-לאומיות", קרי, לא חברה של שטחים ומקומות על בסיס טריטוריות לאומיות שיש לה עבר ועתיד, אלא כזו של רשתות ומוקדים גלובליים על בסיס תקשורת דיגיטלית, שיש לה רק הווה עכשווי.⁴³

רעיונות פוסט-מודרניים כאלה שוררים גם בקרב חלק מהאליטה החילונית הישראלית, והם מתאפיינים בשלילת הלאום בכלל והאלימות בשם הלאום בפרט. בעוד שהם נדונים הרבה לכשעצמם, רעיונות אלה כמעט ולא דנים במפגש, כמו זה המתרחש בין ישראל לשכנותיה, בין מי שאוחז בהם לבין חברה שמניעה

הם רעיונות הגיהאד, שלוחמי מקריבים את עצמם בשמה של לאומנות קיצונית. מהם כללי המשחק במקרה כזה, וכיצד אמור לפרש את האלימות המופעלת נגדו זה הדוגל באי-אלימות כדרך חיים? מה יהיה דינה של חברה שתתעקש להגיב באי-אלימות מול אלימות? רמז לתגובתם המעשית הרופסת של בעלי רעיונות פוסט-מודרניסטיים לנוכח אלימות, ניתן ללמוד מדבריו של האנתרופולוג וויצ'ך, המתאר אותם כמי שנלכדים במצב של "חוסר אונים מול המציאות של האיסלאם הלוחמני, כיעורם של פחוני מכסיקו סיטי או אפילו פלישות השחורים לבית מעופש בדרום ברונקס", הנגרם כתוצאה ממה שמתאר הסוציולוג זיגמונט באומן כ"קצר תקשורת הרה-אסון"⁴⁴ בין מציאות הגלובליזציה הדיגיטלית של המעטים, לבין המציאות הקשה והלוקלית של ההמונים.

חוסר האונים הרעיוני והמתסכל עד כדי שנאה עצמית, יוצג היטב על-ידי מי שהוגדר בעיתון הארץ כ"נביא הזעם של השמאל הישראלי", הפרופ' ישעיהו ליבוביץ.⁴⁵ בסקירה מאלפת על מקורותיו הרעיוניים של נביא הזעם, שפורסמה לאחרונה באותו עיתון, מוצגת הפעלת כוח לשם מימוש מטרות לאומיות, כרעיון הסותר את הציונות הליבוביצית. כבר בסוף שנות העשרים בגרמניה התגבש אצל ליבוביץ הצעיר הטיעון הגורס כי: "הציונות אינה יכולה להיות זהה עם הרעיון של מדינת לאום יהודית" ועם "רוב יהודי בארץ ישראל".⁴⁶ בצד הצהרה חד-משמעית על כך ש"לעולם לא נעמיד בסימן שאלה את זכותנו להקים בארץ ישראל את הבית הלאומי היהודי", גרס ליבוביץ שאל לנו לדרוש מהערבים את מה שאיננו דורשים מעצמנו, משמע: "אנחנו תובעים לעצמנו אך ורק את הזכויות ואת העמדה שאנחנו מוכנים להכיר בהן ביחס לערבים". מכאן המשיך המלומד וטווה את מסכת הטענות הסותרות שלו, וגרס כי:

אנחנו מאמינים שהפניית עורף ברורה וסופית לתביעות של פוליטיקה כוחנית – תביעות שאינן מוצדקות אובייקטיבית וסובייקטיבית – וזאת תוך עמידה איתנה ועיקשת על הזכות שלנו, היא התנאי שאין לוותר עליו, וסיכוי של שלום והבנה בין יהודים לבין ערבים ייתכן בקונסטלציה פוליטית מתאימה.

אין תימה בכך שהפרופסור הנכבד נותר מתוסכל, חסר-אונים וזועם תמידית בעת שניסה, בחוסר הצלחה קבוע, כמו גם עדת מעריציו, להתיר את הסבך הרעיוני אליו הוא נקלע, כאשר המציאות המזרח-תיכונית האלימה פגשה אצלו ב"הפניית עורף ברורה וסופית לתביעות של פוליטיקה כוחנית", שמעולם לא יכולה היתה לספק "עמידה איתנה ועיקשת על הזכות שלנו" (למדינה בא"י).

בהמשך לסבך הרעיוני הבלתי-פתיר, היוצר באופן טבעי מציאות בלתי-פתירה בהקשר הלאומי, גם תורת העימות המוגבל היא תוצאה של אותו "קצר תקשורת הרה-אסון" עם המציאות האלימה שבה חיה ישראל מאז הסכמי אוסלו. ההנחה בדבר "התמורות המתחוללות בעולם בכל הנוגע לגליטימציה שניתנת להפעלת הכוח"⁴⁷ המופיעה אצל שמואל ניר, מתקשרת ישירות ל"מזרח התיכון החדש על בסיס קווי המתאר של הדגם האירופי" של שמעון פרס בספרו, *המזרח התיכון החדש*,⁴⁸ ולהלכי-הרוח הפוסט-מודרניים שנחשפו באירופה רק לאחרונה בהקשר למלחמת עיראק. האכסיומה של ניר, המציגה את "הפעלת הכוח" כעניין שעבר זמנו, ראויה לבדיקה הן בהקשר הכלל-עולמי והן בקשר למלחמה האחרונה בעיראק. רוב העולם, ולצערנו גם שכנינו הערבים, לא עברו את אותה התמורה שניר הציג כגלובלית, ושאמורה לגרום להם לראות את הפעלת הכוח כדרך פסולה להשגת הישגים. מתברר שגם במקומות שבהם היתה הנחה זו תקפה בזמן כלשהו, היא הוחלפה במהירות בהנחה הפוכה ממנה. בהתחלף הממשל בארה"ב, ותחת ענן אבק אדיר שעלה ממגדלי התאומים שקרסו, התחלפו גם הלכי-הרוח האמריקאיים בקשר להפעלת כוח. באזור שבו מתקיימת ישראל, הכוח או האיום בהפעלתו היו ועודם כמעט הדרך היחידה להשיג הישגים מדיניים. המזרח התיכון איננו פוסט-מודרני ואף איננו מודרני. בהשראת האיסלאם, תקוע האזור בתקופה קדם-מודרנית, עם כל המשתמע מכך לכל תחומי החיים, לתפישת העולם ולהפעלת אלימות, אך נראה כי עובדה זו איננה מפריעה להוגי העימות המוגבל לנסות ליישם בו בעקשנות הנחות פוסט-מודרניות ולפרש אותו לאורן. רוברט קגן מצטט *מתכלת* את הבריטי רוברט קופר, הטוען כי:

אף כי בתוך תחומו של העולם הפוסט-מודרני (קרי באירופה של היום) אין איומים ביטחוניים במובן המסורתי, הרי שבשאר העולם באזורים מודרניים וקדם-מודרניים, עדיין אורבות סכנות... בינינו לבין עצמנו [בתוך אירופה – י.ו.] אנו מציינים לחוק, אך כאשר אנחנו פועלים בגיוגל, עלינו להישמע לחוקי הגיוגל.⁴⁹

המערכה על התודעה

גם בעניין מה שמכונה "המערכה על התודעה" מציגה תפישת "העימות המוגבל" מצג רווי סתירות. במאמרו האחרון גרס ניר תחילה כי: "ההגדרה הנכונה להכרעה בעימות המוגבל היא שבירת רצון הלחימה של החברה ושל לוחמיה".⁵⁰ בהמשך הוא טען כי: "העימות המוגבל אינו התנגשות בשדה הקרב, אלא התנגשות בין רצונות לאומיים". ולסיים: "הצבא במלחמה מכריע, ואילו בעימות המוגבל הוא רק משפיע

באופן מכריע". לקורא המבולבל שמורה הזכות להחליט למה התכוון ניר במושג "הכרעה", ואל מי הוא כיוון בכך.

ניר ניסה להצביע על הבדל בין הכרעת התודעה האזרחית לזו הצבאית, וטען כי: "ההכרעה במובנה המקובל היא שבירת רצון הלחימה של האויב... אבל ייתכן שההגדרה הנכונה להכרעה בעימות המוגבל היא שבירת רצון הלחימה של החברה ושל לוחמיה, ושכנועם כי אפסו סיכוייהם להשיג את מבוקשם...". ובהמשך: "העימות המוגבל אינו התנגשות בין צבאות אלא התנגשות בין רצונות לאומיים... שלא ניתן לבטל באבחת מגל". וכן: "לא העוצמה הצבאית היא שמכריעה את העימות אלא תעצומות הנפש". ההפרדה שעשה ניר בין ההכרעה הצבאית לבין זו האזרחית, מעידה על כך שהוא לא ירד, ככל הנראה, לעומקה של התופעה ששמה ויתור על הרצון להילחם, שמקורו, כמו הרצון להמשיך ולהילחם בכל מחיר, הוא תמיד בהלכי-רוח צבאיים ואזרחיים השלובים זה בזה בלי יכולת להפריד ביניהם. דווקא במדינה דמוקרטית אין מקום להפרדה המלאכותית של ניר בין רצון הלחימה של העם לרצונו של הצבא. אכן, אין ביכולותיו של צבא כלשהו לשכנע את כל העם העומד מאחורי הצבא שמנגד לוותר על רצונותיו הכמוסים, אבל הכרעה צבאית הופכת את מאווייו של אותו עם לבלתי-ניתנים למימוש, ולכן היא תנאי לשינוי כיוון בהלכי-הרוח הציבוריים בקרבו. אזרחים המאבדים את אמונם בצבאם, שאינו מסוגל להגן עליהם מפני הטרור, יוצרים על מקבלי ההחלטות את אותו אפקט שיוצר עליהם צבאם המובס במלחמה סדורה. מבחינת האויב, התוצאה הסופית כמו גם המטרה, זהות לחלוטין.

בעקבות מאמרי הראשון בנושא, כתב ניר בתגובתו כי אכן, "מי שתכליתו הפוליטית היא להביא לכיליון הישות הציונית בארץ ישראל, יכול להשיג זאת באמצעות העימות המוגבל". אלא שהודאה "מעודדת" זו בדבר כוונתו הסופית של יצרן הטרור, איננה מפריעה להוגי תפישת העימות המוגבל לדבוק בה כאילו היא המענה הנכון לאותה כוונה. מאמצים רבים ממשיכים ומושקעים בניסיון לשכנע את הציבור בדבר הגיונה של הטענה, שעל-פיה הלחימה בטרור איננה שייכת לעולם המושגים המוכר של המלחמה, אלא לתחום אחר, שקיומו, כאמור, נשען על הנחות יסוד שאין להן כל קשר למציאות בזירה הנוכחית.

גירסה נוספת לעולם המושגים החדש שמנסים לכפות על הציבור הוגי העימות המוגבל, עוסקת בניסיון להוכיח כי אין מדובר כאן ב"מלחמה" אלא ב"עימות", שלכאורה חלים עליו כללים אחרים מאלה של מלחמה, הדורשת הכרעה שלמה ומוחלטת. ראייה לכך היא משפט המפתח: "בעימות בינינו לבין הפלשתינאים משרתת אותנו אסטרטגיית ההוגעה בצורה טובה יותר בשל תנאיו המיוחדים של העימות".⁵¹ משמע, הבה ונתמסר ל"הוגעה", שהיא לכל הדעות המצב הרצוי לאויב "החלש", וכך נכריע אותו. ההיגיון הפשוט, המחייב למנוע מהאויב את המצב הרצוי לו, וליצור עבורו מצב שונה שבו הוא איננו יכול להביא לידי ביטוי את יתרונותיו, היגיון זה נעלם. במעין "הפוך-על-הפוך" גרס ניר כי "הוגעה" היא הדרך היחידה העומדת בפני "החלש", אלא שהמענה שמציע רעיון "העימות המוגבל" ל"הוגעה" הוא להתמסר אליה, מה שיביא, בפועל, ליצירתה של "חברה רפה באמונתה", שאותה יקל על "החלש" להכריע. טירוף מערכות מושלם.

תורת הביטחון המסורתית כמענה לטרור

ניר טען כי עקב היותו של העימות המוגבל א-סימטרי, אין לו מענה בתורת הביטחון הקלאסית, מכיוון שזו מכוונת לעימות בין-מדינתי ולא לעימות מוגבל. על מנת להבהיר את גישתו, הסביר הכותב כי לתורת הביטחון יש עדיין תוקף, מכיוון ש"מדינת ישראל עדיין מוקפת מדינות הרוצות להשמדה", אלא שהעימות המוגבל איננו נכלל בקטגוריה זו. ומכאן מסקנתו, כי את תורת העימות המוגבל יש לצרף אל תורת הביטחון הרגילה, כמעין סעיף או נספח שלה.

ראשית, מסקנה זו סותרת מסקנה קודמת של הכותב, המופיעה לעיל, ועל-פיה גרס שהעימות המוגבל אכן יכול להביא להשמדת ישראל. שנית, אילו התעמק הכותב בסעיפי האמנה הפלשתינית, היו מתבהרות לו כוונות ההשמדה של הרש"פ, שהמירה בטרור את מה שלא צלח בידי הדיביזיות של המדינות. ההסבר שניתן להצעה לראות את המצב כלא-מלחמה, הוא בכך ש"המציאות הביטחונית השוררת כיום שונה מזו ששררה בעת שגובשה תורת הביטחון של ישראל".

מעניין שוב להשוות בין טענה זו לבין דבריו של יגאל אלון (כבר לפני ארבעים ושלוש שנה), כפי שציטטתי לעיל.⁵² הפתרון שמצא ניר להתחמקות ממשוואת אלון, לפיה ה"הטרדה", ה"לוחמה הזעירה", היא פונקציה של מלחמה ממשית שיש להגיב עליה במלוא העוצמה אם אין דרך אחרת לשתקה, היה לקבוע כי "הטרור איננו איום קיומי" ולכן הוא "עימות ולא מלחמה", ומכאן שהוא איננו יכול להגיע לרמה בלתי-נסבלת שתחייב בתגובה נקיטת צעדי מלחמה לכל דבר.

סיכום – "על חורבות הכישלון נכתבה תורה המנציחה אותו"

במקום להציע דרך פעולה חד-משמעית להפסקת העימות המוגבל ההרסני, שמשמעותה היא קודם כל חיסולה/גירושה של צמרת המפגעים, ובראש וראשונה יו"ר הטרור – ערפאת, מציעה לנו "תורת העימות המוגבל" משהו המכונה "תרופה", מעין תורת ביטחון חדשה, שעיקרה הוא נקיטה ב"הסתגלות" ו"הוגעה". משמע, מחד גיסא הכרה שהטרור עלול להביא להכחדתה של ישראל, ומאידך גיסא "פתרון" של "הסתגלות" ו"הוגעה" היוצר "חברה רפה באמונתה" שהיא, גם על-פי הוגה התורה החדשה עצמו, טרף קל לפעולותיו של המכחיד הטרוריסט. על מנת להקל על המתלבטים בדבר הגיונה המסורס של "תורת ביטחון" חדשה זו, מסבירים לנו הוגיה שצה"ל "החזק" נדרש "להיפתח למובנים אחרים של המושגים האלה [של תורת הביטחון הקלאסית] ולמושגים אחרים. בלי זאת לא נוכל ליצור נגישות מנטלית לשפת היריב הזרה לנו". כך ייוצר "תהליך הסתגלות" למציאות החדשה והמורכבת... "וכו', וכו'. נשאלת השאלה – למה בדיוק נדרשים אזרחי ישראל להסתגל?

תפישת "העימות המוגבל" נשענת על מספר הנחות יסוד שאין להן כל אחיזה במציאות של העימות בין ישראל לרש"פ. הנחות אלו הן חלק מ"קצר תקשורתי" כלל-עולמי, שחלקים ממנו השפיעו ומשפיעים על הלכי-הרוח של קובעי המדיניות בישראל. עבר כבר די והותר זמן על מנת להיווכח בחוסר האמינות של הנחות אלה, שהן:

- ההכרעה הצבאית היא עניין שונה במהות מזו המדינתית.
 - "העימות המוגבל" הוא בעיקרו התנגשות לאומית ולא צבאית.
 - צה"ל ומדינת ישראל מסוגלים לעמוד בהתשת טרור מתמשכת.
 - הטרור איננו איום קיומי. (מהנחה זו חלה נסיגה כלשהי במאמרו האחרון של ניר).
 - "החלש" הוא המכתיב את תנאי הזירה.
- כמענה להנחות אלה נכתבה תורה שהיא, על-פי כותביה:

- איננה פרסום תורתי מחייב.
- איננה מתארת זירה קונקרטי.
- מכילה תכנים שהם "כתובים אך לא נראים" ושנדרשים להם "פירושים".
- מתארת בעיקר את ראיית ה"חלש", ללא התייחסות למה שנדרש מה"חזק" על מנת להכריע.

התוצאה של רעיונות אלה ומימושם היא חתירה ליצירת מצב של מעין "סדרת חינוך מתמשכת", שנועדה ליצור בסופו של דבר תודעה ליבוביצית חדשה של פיוס, הבנה וויתור על האלימות אצל הצד השני. התמורה הבלתי-מוצהרת של רעיון זה היא המצב המאפשר במקביל ליצור בצד הישראלי תהליך של התחמקות מחובת ההכרעה המהירה, בהתבסס על הזיכרון הקצר וה"עכשווי" מתוצרת ההווה הפוסט-מודרנית. תזכורת: בעקבות מעשי הטרור הראשונים, שהחלו מיד עם הגעתו של ערפאת לשטחי איו"ש ואזח"ע, הוסבר לציבור ש"צריך לתת לו זמן", מה שכאמור הפך מאות ישראלים ל"קורבנות השלום". כאשר חלף הזמן והמצב רק הורע, התבצע מבצע "חומת מגן" שגם בו לא כרתו את ראש הטרור, זאת מכיוון שטרם התרחש "מגה-פיגוע" שיצדיק מהלך חריף מעין זה. שנה לאחר מכן התחילה הכנת דעת-הקהל למתקפה בעיראק, שאמורה היתה לחולל מפנה בהתייחסותה של ישראל לטרור המשתולל ברחובותיה – מה שמכונה, כרגיל במצבים שכאלה "חלון הזדמנויות". עם תום המתקפה האמריקאית ובעקבות התמשכות הטרור, צעדה מדינת ישראל עוד צעד במסכת ההונאה העצמית, בעת שנמסר לציבור על "מהפך" ברש"פ עם מינויו של אבו מאזן, וההמשך ידוע...

מי שמבקש לזהות את ההווה שהצמיחה את רעיונות "העימות המוגבל" ותוצאותיו, ימצא אותה גם בתוך עולם המושגים העמום, המנופת, היחצני וה"יצירתי" לכאורה, שחלקים מצה"ל מבוססים בו בשנים האחרונות. כאשר צמרת הצבא משתפת בדיונים על "הסדרה מושגית של שדה תפקוד בעייתית", "הסדר ייחודי של מערכת הפיקוד בניהול ההתהוות האסטרטגית של כנסיית המולד במהלך מערכת חומת מגן" ו"תפקוד המנגנון המדינתי הישראלי בהתמודדות מול גורמים חתרניים באכסניה הלבנונית"⁵³, אין גם תמיהה בצמיחתם של גידולי פרא רעיוניים כמו העימות המוגבל. "יצירות" מסוג זה צומחות על רקע ההיתר שנתנה המערכת הצבאית לשפה בעלת מאפיינים פוסט-מודרניים ברורים, שהעמימות היא הכלל הקובע בה. אין בה הנחיות ברורות, וחלק מאלה הניתנות סותרות את עצמן, כפי שהראיתי לעיל.

ארגון לומד, חייב שתהיה בו מערכת מסודרת של דיון מושגי, הבוחן ללא הרף את תקפותן של הנחות היסוד בתוך המציאות המשתנה, ומשנה בהתאם, אותן ואת תורת הלחימה הנגזרת מהן. אלא שדיון שכזה הופך לרועץ למערכת הצבאית כאשר הוא מסתפק בהוכחת חוסר התקפות של הנחות היסוד, מבלי להציע להן דרך חלופית, הגיונית, אמינה ומעשית. זהו בדיוק מצבו של הדיון על העימות המוגבל, שנותר עומד

כעניין שאיננו יותר מאשר בליל של מילים ומושגים, שאיננו מכוון את מחשבתם של העוסקים במלאכה, ומותיר את מפקדי השטח ללא יד מכוונת.

למזלנו, ובתוקף המצוקה האיומה שהנחיל הטרור בקרב אזרחי ישראל, נטש צה"ל חלקית את רעיון העימות המוגבל וחזר להיות יוזם, תוקפני ופועל להכרעת הטרור, כשהוא מיישם את כלי החשיבה והפעולה המסורתיים שלו. אלא שעד ניסיון החיסול של ראנטיסי, לא כוונה הלחימה כלפי ראשי המנגנונים. המאבק על התודעה חייב להתחיל מהראש המניע והיוצר את מצב התודעה אצל האויב, אלא שאותו הראש פיתח לעצמו, בעזרתה של מדינת ישראל כמובן, חיסון שהסרתו היא תנאי הכרחי להכרעה הסופית של "החזק" את "החלש".

אביו הרוחני של צה"ל, "הזקן" יצחק שדה, כתב:

את מחיר שגיאותיהם של הגנרלים משלמים העמים בדמים הרבה. ענייני הצבא בדין שיעמדו לדין חופשי וממחה חוץ מכמה בעיות סודיות... כלל הוא שבעלי מקצוע בצבא אינם נהנים מביקורת.⁵⁴

בהמשך לאזהרה בדבר הסכנה שבאימוץ עיוור של תורות שאינן הולמות את הזירה שבה פועל צה"ל, מזהיר שדה בדברים חדים כתער את מפקדיו מפני שגיאות הרוח-גורל בתורה ובארגון של צה"ל, שלא תהיה אפשרות לתקן תוך כדי לחימה: "אנו, שאין לנו לא שטחים לנסיגה, לא ידידים בקרבת הגבול והסכמים לעזרה צבאית הדדית, ולא קווי מאזינינו, אסורות עלינו שגיאות בזמן שלום בתקווה שימצאו את תיקונן תוך כדי המלחמה".⁵⁵

ההבדל בין מה שהוא מלחמה לכל דבר אך מכונה אצלנו בטעות "עימות מוגבל", לבין מלחמה מסוג אחר, הוא רק בדרך שבה מביא האויב לידי ביטוי את גורמי היסוד הקבועים בכל סוג של מלחמה המכוונת להכרעה, כמו ניצול הזמן, מציאות שדה-הקרב, תורות הלחימה והאדם הלוחם.

רק כאשר הנזק הכלכלי והאפקט המוראלי הקשה שיצר הטרור התקרב אל סף הסיכון הקיומי ואיים על שרידותו של הממשל המכהן, החלה לצוץ התנערות מרעיונות "ההוגעה". סדרת הפיגועים הנוראה באביב 2002, ששיאה היה הפיגוע בליל הסדר במלון "פארק" בנתניה, שגבה 29 אזרחים הרוגים (נפגעת נוספת, 30 במספר, מתה מפציעה כשנה לאחר הפיגוע), הביאה לכך שחלקים הולכים וגדלים בקרב הציבור בישראל הטמיעו את ההבנה בדבר כישלון "האיפוק" ומסקנתו הבלתי-נמנעת, "ההוגעה". בריאיון לעיתון *במחנה* אמר מתאם הפעולות בשטחים, האלוף גלעד, בהקשר לשהייתו של צה"ל באיו"ש במבצע "דרך נחושה", כי מטרת המבצע היא: "להוריד את מפלס הטרור, שבהיקפו ובעומק פגיעתו הפך לאיום אסטרטגי, עם סממנים ראשוניים של איום קיומי במישור של איכות החיים".⁵⁶ למרות שההתפכחות עטופה עדיין בעטיפה מרגיעה מעט של "פגיעה באיכות החיים" בלבד, הרי שלראשונה נאמר בפרסום רשמי של צה"ל, על-ידי מפקד בכיר ובניגוד למה שנאמר על-ידי קצינים בכירים עד לאותו זמן, כי הטרור הפלשתיני הוא איום קיומי עבור מדינת ישראל. מאז שנחלץ הפקק הרעיוני של ה"מו"מ בכל מחיר" מראשו של הדרג המדיני והצבאי הבכיר, החלו מפקדי צה"ל לחזור ולפעול במושגים של הכרעה כפי שצה"ל מחויב.

תהליך התפכחות זה, שהוביל למסקנה כי הטרור הוא איום קיומי, מוביל גם למסקנה כי תהא זו טעות להמשיך ולהחזיק בתורת העימות המוגבל, שבמהותה, כפי שניסיתי להראות כאן, מעולם ובשום מקום לא התיימרה להוות מענה לאיומים קיומיים. הפרדוקס בהמשך ההפצה של תורת העימות המוגבל, נעוץ בעובדה שתהליך זה מתרחש דווקא לאחר שהפעולה על-פי עקרונותיה הסתיימה בכיבוש מחדש ובלתי-מוגבל בזמן של כל שטחי יהודה ושומרון, והחל מיוני 2003 – באיומים מגובים במעשים על ראשי הטרור, שהביאו, כאמור, להפסקת אש חפוזה מצדם. כל העובדות מצביעות על אי-ההתאמה של התורה לזירת הלחימה המקומית, כמו גם על התאמתה למגמות הרצויות לאויב. ולמרות כל זאת ממשיך הארגון הצה"לי להטמיע אותה בקרב מפקדיו. כאמור, "על חורבות הכישלון נכתבה תורה המנציחה אותו".

רעיונותיו של העימות המוגבל יזרקו לפח-האשפה של ההיסטוריה הצבאית שאליו נזרקו גם הרעיונות שפשו בצה"ל טרם 1973, שהתיימרו גם הם, בניגוד לתורה הרשמית של הארגון, "לבלום בקווי הפסקת-האש בהגנה שהיא צמודה לקוים".⁵⁷ ההסבר לתהליך היצירה והשבר של הרעיונות הוא זהה בשני המקרים – "התיישרות" אנשי הצבא עם הלכי-רוח אופוריים ששררו בקרב קובעי המדיניות, שהביאה לוותר על עקרונות היסוד של תורת הלחימה, ביחד עם ניירות-עמדה שהפכו לתורה שבע"פ מבלי שנדונו כראוי. "התורה" שיצר צה"ל לפני 1973 גרסה "הרתעה מוחלטת", וקרסה במגעה הראשון עם האויב. ואילו זו שנשענה החל מ-1993 על "תהליך מדיני", התפוררה כשבאה במגע עם הכוונות האמיתיות של הרשות הפלשתינית. בשתי הטעויות היתה הכתובת על הקיר. הן עלו במחיר דמים כבד, ואבדו או נפגעו בהן נכסים חיוניים לישראל.⁵⁸

בלקטעל הגרילה שערך יהושפט הרכבי, הוא כותב:

לגבי הגורם הזר (המחזיק בטריטוריה) אין נודעת לניצחון אותה החיוניות הנודעת לניצחון בעיני לוחמי הגרילה... לגבי הגורם הזר מוגבלת המלחמה במטרותיה ובמידת אי-הנוחות והסבל שהוא

מוכן לשאת בעבודה, ואילו בעיני הגרילה זוהי מלחמה עד חורמה... א-סימטריה זו עשויה להביא להטיית הכף לטובת הגרילה.⁵⁹

ללא קשר לוויכוח על גבולותיה העתידיים של ישראל, "תורת העימות המוגבל" שואבת את רעיונותיה ממקומות שבהם, כפי שמתאר זאת הרכבי, היתה לעם המחזיק בטריטוריה מרוחקת וזרה האפשרות לשקול את המשך החזקת אותו השטח, כאשר הנזק שעלול להיגרם כתוצאה מווייתור עליו היה מזערי, אם בכלל, לעם עצמו. אלא שבניגוד למקומות ולמקרים האחרים המתוארים אצל הרכבי לעיל, הטרור המופעל כנגד מדינת ישראל מכוון לא כלפי שטח מוגבל, נתון ומרוחק, אלא כלפי הישות הציונית כולה, מה שמחייב התייחסות אליו כמו אל אויב הדורש הכרעה מהירה, או לפחות קצרה ככל האפשר.

על-פי טבע הדברים בעולם, כל בעיה שיצרו בני-אדם, בני-אדם מסוגלים גם לפתור. כל ההבדל נעוץ ברמת הנחישות, התחבולה והעוצמה שמוכן להפעיל ולגייס מתוך עצמו מי שהבעיה רובצת לפתחו.

יצחק שדה כתב כי: "מפקד כשרוני מחדש גם במקום שכאילו אזלו כל החידושים או בטלו משום הנסיבות."⁶⁰

שלוש מסקנות עולות מקבלת דבריו של שדה, התקפים תמיד וגם היום. ראשית – אין למפקדי צה"ל הזכות וחופש הפעולה הרעיוני לקבוע שאין פתרון צבאי לבעיה שרק הצבא מסוגל לפתור; שנית – פתרון הבעיה שמציב הטרור איננו בהשלמה עמו כאילו היה מכת טבע, כפי שמציע היו"ר הנוכחי של ועדת החוץ והביטחון; ושלישית – מפקד שאין בידיו פתרון לבעיה מקצועית, יואיל ויפנה את מקומו למפקד אחר מוכשר ממנו. נדמה לי כי לחלק מכך התכוון הרמטכ"ל היוצא כאשר קבע, וטוב שכך, את "ערך הניצחון" ככזה שצריך להוביל את דפוסי החשיבה של מפקדי צה"ל. אותו הרמטכ"ל גם קבע ערב פרישתו כי:

המטאפורה של "קורי העכביש", שהמציא מזכ"ל החיזבאללה, נאסראללה, נופצה. הפלשתינים, החיזבאללה והאחרים, הבינו שכשמדינת ישראל מחליטה לצאת למלחמה בעצימות יותר גבוהה – לא בכל כוח המחץ שלה, אבל בעוצמה יותר גדולה – אז הטרור, במקומות שהוא חונה, חזק ככל שיהיה, לא יוכל לעמוד בפני צה"ל.⁶¹

לאחר תקופה ממושכת של לחימה לפי כללי העימות המוגבל ובמחיר דמים כבד, נאלצו הן הדרג הביטחוני והן צה"ל – וגם זאת לא בהינף אחד ורק בחצי פה – לוותר על "ההוגעה" ולעבור מהפך תפישתי, שהביא אותם, כדברי הרמטכ"ל, לתפישה של "עצימות גבוהה" והתקפיות, שהוכיחו, שוב, כי הם המענה ההולם היחיד לטרור. שוב הוכחה תקפותם של העקרונות שהנחו את צה"ל בכל סוג של לחימה שהוא מבצע, כשבראשם התוקפנות, נטילת היוזמה מידי האויב ואילו צו לעבור למגננה, קיום של לחץ קבוע עליו וחסולו במקומות ההתארגנות שלו, בטרם יצא לתקוף.

בפברואר 2003 אמר רמ"ט פיקוד הדרום המנהל את הלחימה נגד הפלשתינאים ברצועת עזה, כי: "הם (הפלשתינאים) שכחו שמרג' עיון (בלבנון) זה לא גוש קטיף וזה לא אריאל. ממש לא".⁶² משמע, אם הפלשתינאים סברו שדגם הנסיגה מלבנון הוא זה שיתרחש גם ברצועת עזה וביהודה ושומרון בעקבות הטרור, מוטב להם לשכוח מכך. טרם הנסיגה מרצועת הביטחון הסכים רוב הציבור בישראל להנחה המובלעת, שהשהייה בה היא זמנית. השטח שהחזיק צה"ל, ושהיה גם ריק מהתיישבות יהודית, לא נתפש בציבור ככזה שייכלל בתוך הגבולות הסופיים של מדינת ישראל, ולכן הווייתור עליו היה פשוט למדי. אלא שמסגרת הדיון השתנתה לחלוטין בעת שהחלו הדיון המדיני והקרב הצבאי על עיצוב הגבול – אם בכלל – בסביבה מיושבת יהודים, עם המשמעות החמורה של נטישת אותה סביבה ותחת לחץ הטרור.

אומר ראש המטה של פיקוד הדרום:

הפעילות ההתקפית הזו... זה מה שמוציא אותם מדעתם, ואנחנו נמשיך לעשות את הפעולות האלה... אם הערכת המצב תגיד שרפיח או חאן יונס... הופכים לקן צרעות שממנו מפעילים טרור בלתי-נסבל כנגד מדינת ישראל, אנחנו ניכנס לשם בית-בית אם צריך... אני חושב שהכיוון שאנחנו נמצאים בו היום... מוביל להבנה בקרב הצד הפלשתינאי שעדיף לבזבז את הזמן בדיבורים מאשר במלחמות.⁶³

דברים אלה, ביחד עם השליטה המלאה בשטחי הרשות לשעבר ביהודה ושומרון, הפשיטות הקבועות לתוך מעוזי הטרור ברצועת עזה, המעצרים והחיסולים הבלתי-פוסקים, הביאו את המלחמה אל בתיהם ומשפחותיהם של יצרני הטרור, שתורת העימות המוגבל פרסה עליהם חסות וחסניות מטעמים של "הוגעה" זוהירה ו"מתן הזדמנות לפלשתינים". כל אלה מעידים על תהליך ההתפכחות שעבר על צה"ל.

אלא שכאמור, בפעולות אלו אין די להביא להכרעה שלמה. אחת התעלומות הבלתי-פתורות עדיין (מאמר זה נכתב ברובו טרם ניסיון החיסול של ראנטיס), היא החסינות שמעניקה ישראל לראשי ארגוני הטרור הפועלים בקרבתה המיידית. ייתכן שרסיסי "התהליך המדיני" התקועים עדיין במוחם של מקבלי ההחלטות, מקשים עליהם להפוך את "פרטר" לשעבר לאויב של היום, מה שהיה מביא להכרזת מצב של מלחמה רשמית נגדו. גם "מורשת רבין" תורמת את חלקה, בכך שכל דיון על פגיעה בערפאת מחולל גל של מחאות אצל אלה שעד לפני זמן לא רב זכו אצלו לאירוח כיד המלך. נדמה שזו הפעם הראשונה בהיסטוריה

שבה ראשי ארגונים הקוראים ופועלים להשמדתה של מדינה כלשהי, חיים בביטחון כאשר הם בטוח היעיל של יריית רובה מאותה מדינה.

דבריו הנחרצים והאמיצים של עמירם לוי, לשעבר אלוף פיקוד הצפון והמשנה לראש המוסד, שקרא מעל מסך הטלוויזיה,⁶⁴ בלי למצמץ ובלי לגמגם, להריגתו של ערפאת, עשויים – אוי לאופטימיות – להיות אבן פינה לחשיבה מחודשת על הדרך שבה צריכה ישראל לפעול כלפי ראשי הטרור. המתאבדים, המוצגים אצלנו עדיין ככלי-נשק שאין לו מענה יעיל ומוחלט, הם תוצר של מערכת שראשיה מחשיבים מאוד את חייהם שלהם, את רכושם ואת יוקרתם, ולכן הפגיעה העיקרית צריכה להיות מכוונת כלפיהם – לא כלפי יחידות הקצה שלהם, המתאבדים. הגנראטורים הרוחניים והכספיים בדמותם של ראשי הארגונים, הם מטרת לגיטימיות לחיסול, לפחות כמו המחרטות לייצור ה"קסאם" ופגזי המרגמות, שצה"ל מתאמץ כל כך להשמידם כמעט מדי לילה בתקופה האחרונה. הכרעת הטרור אפשרית רק על-ידי שלילה פיזית של היכולות לממן, לגייס, לארגן ולשנע מתאבדים או לייצר רקטות. משמע – במקום עקרון ה"הוגעה", יש לחזור ולקיים את העיקרון הישן והטוב של יוזמה והתקפיות, שיביא לשליטה מלאה וממושכת בשטח, וזאת במטרה לאתר ולחסל את אנשי הארגון וראשיו.

כאמור, לאחר פסגת עקבה בראשית יוני 2003, שהביאה, כמו קודמותיה ובניגוד למה שציפה ההיגיון המערבי/ישראלי, רק להגברת הטרור, נקטה ישראל בצעד "קיצוני" וטילים נורו אל מכוניתו של "דובר" החמאס ראנטיסי. למרבה הצער יצא ראנטיסי בשלום מהתנקשות זו. במהומה שהתחוללה בתקשורת הישראלית בעקבות "החריגה" ממוסכמות "העימות המוגבל", הסתתרה ידיעה קטנה המעידה על כיווני מחשבה חדשים בקרב מקבלי ההחלטות. בפגישה עם טייסים מתנדבים, שהתקיימה ב-17 ביוני אמר הרמטכ"ל יעלון: "בעקבות ההסלמה לאחר ועידת עקבה, המליץ הדרג הצבאי להשתגע כמה ימים על החמאס. ההמלצה השתלמה והעולם שינה יחסו לחמאס".⁶⁵ אם "ההשתגעות" על החמאס, ובעיקר על ראשיו, הוכחה, לדברי הרמטכ"ל, ככלי יעיל – מדוע נדרשו לשם כך שנתיים וחצי של לחימה רק נגד יחידות הקצה של אלה שכעת "משתגעים עליהם"? כל ההבדל טמון בקונספציית העימות המוגבל, שכמו ערב מלחמת יום הכיפורים לפני שלושים שנה, עיוורה את עיניהם של המחליטים, אשר בנוסף לכך גם חששו לעורם הפוליטי, שמא ייצבע בצבעים המנוגדים ל"מורשת רבין", שכל הבעת ביקורת פומבית עליה מסמנת את המבקר כמשת"פ פוטנציאלי של הרוצח יגאל עמיר.

כהשלמה לדברי הרמטכ"ל, פורסמה בדיענת אחרונות בתחילת אוגוסט ש"ז ידיעה כי שר הביטחון, שהיה הרמטכ"ל בעת כינונה של תפישת "העימות המוגבל", הורה לראשי אגפי משרדו להתכונן למצב שבו והיה אם תופר הפסקת האש, אזי:

המדיניות שלו תהיה לא לחזור לפרמטרים של הפעילות הצבאית שהיתה ערב ההודנה – כלומר סיכול, תפיסת שטחים, עוצר, סגר וכדומה. זה נגמר... ישראל תמוטט את הרשות הפלשתינית. הרשות תסיים את תפקידה ההיסטורי ולא תהווה יותר שחקן בזירה...

משמע – על-פי ראייתה של ישראל, תם, ככל הנראה, עידן הניסוי בחיי אזרחיה, שנועד לשם יצירתו של "המזרח התיכון החדש". יצרן הטרור לא יהיה עוד בר שיח לצורך שכנועו על-ידי סדרת פעולות צבאיות במינון נמוך, אלא מועמד להכרעה מיידית ולסילוק מהזירה.

רוברט תומפסון מסכם סוגיה זו בכותבו:

כל מי שמוטלת עליו אחריות כלשהי הכרוכה בטיפול בתנועות מרי, חייב להכיר את אויבו ולדעת מה הוא ואומר לעשות בכל שלב ושלב. אין פירוש הדבר שעל האחראים להקדיש עצמם רק לסיכול צעדיו של האויב. מטעם זה אינו נראה לי עצם המושג "סיכול מרי". משתמע מתוכו שהיוזמה היא בידי המורדים וכי תפקידה של הממשלה הוא אך ורק להגיב עליה ולסכלה.⁶⁶

בעקבות מלחמת יום הכיפורים קבע רא"ל לסקוב, הרמטכ"ל לשעבר וחבר ועדת החקירה הממלכתית, כי "כוחות היבשה והאוויר התכוננו למלחמה מסוימת, נלחמו מלחמה אחרת, ושתיהן לא לפי התורה".⁶⁷

בשנים 2002-2003, תוך כדי לחימה ואבדות כבדות – בעיקר של אזרחים – התברר שוב לצה"ל כי הוא תפר לעצמו חליפה תורתית אופנתית, שאיננה הולמת את תנאי הזירה שבה הוא נלחם, וכי שוב הוא נלחם בניגוד לתורה שלו עצמו.

כבר כעת ניתן לקבוע כי ברמה האסטרטגית/מדינית נכשל הניסיון לעקוף את המציאות האזורית על-ידי קביעה שרירותית כי תורת הביטחון היא "אידיאולוגיה מיושנת", שיש להחליפה בתורה חדשה ה"חייבת להישען על הסכמים מדיניים",⁶⁸ ולא על אותן "התרעה, הרתעה והכרעה" הקלאסיות, שתפישת העימות המוגבל הגדירה כ"מכשול" בדרך להבנת "המציאות החדשה". ברמה המערכתית/טקטית הוברר, כי "תורת העימות המוגבל" איננה מהווה מענה לתנאי הזירה שבה נלחמים צה"ל והשב"כ מול הפלשתינים ומול מטרתם המוצהרת של אש"פ, חמאס והג'יהאד האיסלאמי. במישור זה ראוי לצה"ל שיבחן עצמו בכל מה

שקשור לתהליך שהביא ליצירתה ולהפצתה של "תורה" העומדת בניגוד לתורת הלחימה שלו עצמו, וחשוב יותר – מדוע חוזרים ונשנים בתוכו תהליכים כמעט קבועים כגון זה.

התוצאה של כישלון זה היא מחד גיסא מאות אזרחים וחיילים הרוגים ואלפי פצועים, ומאידך גיסא החזרתו של "תהליך השלום" המסורתי למסלולו ההגיוני והמתחייב מהמציאות שבה מתנהל "המזרח התיכון הישן": ללא שימוש בכוח נגד האלימות הערבית לא היתה קמה המדינה, והפעלת מלוא הכוח נגד האלימות הצבאית הממוסדת היא זו ששכנעה את הסורים, הירדנים והמצרים לוותר עליה כדרך לפתרון. הסיבה האמיתית למצב השקט בגבולות עם מצרים, ירדן וסוריה, היא העובדה שכל עימות, החל מ-1948 ועד 1973, הביא את צה"ל קרוב יותר אל הבירות של אותן מדינות, מה שיצר איום ישיר על הנהגותיהן.⁶⁹ כעת נותרו הפלשתינאים, שגם הם ייווכחו בחוסר התוחלת של הפעלת האלימות, מה שיביא אותם, בסופו של דבר, למשא ומתן מדיני שלא יהיה חלק מהונאה בנוסח "הסכם ח'ודיבייה" הבוגדני, שכל פלשתינאי מכיר ומצטט בעל-פה.⁷⁰

זהו "תהליך השלום" האמיתי. שלום לא עושים עם אויבים אלא עם אלה שהפסיקו להיות כאלה. כינונו של שלום אמת כרוך בתהליך שבו שני הצדדים מוותרים על אלימות כדרך להשיג הישגים מול הצד האחר. יוצרי "המזרח התיכון החדש" וממשיכי דרכם בצה"ל, שהיו להוטים להציג את השלום כחזות הכל, ניסו להכתיב כללים אחרים מאלה. התוצאה הסופית היתה הענקת תוספת כוח וזמן לטרור, התארכות תהליך ההשלמה עם קיומה של ישראל, והגברת הסבל ההדדי בקרב שני הצדדים. ■

הערות:

- 1 ריאיון עם הרמטכ"ל משה בוגי יעלון, מעריב, 14 מרץ 2003.
- 2 ישראל טל, ביטחון לאומי – מעטים מול רבים, דביר, 1996, עמ' 210.
- 3 שודר בערוץ 7, 3 בספטמבר 1993.
- 4 יגאל אלון, מסך של חול, מהדורה ראשונה, הוצ' הקיבוץ המאוחד, 1959, עמ' 18 (ההדגשה שלי, י.ו.).
- 5 שם, עמ' 16 (ההדגשה שלי, י.ו.).
- 6 סא"ל יהונתן, "נקודת המבט הפלסטיני ביחס לפתרון הסכסוך", מערכות, מס' 383, מאי 2002.
- 7 יהושפט הרכבי, "מלחמת העם והצבא", על הגרילה, עיונים, הוצ' מערכות, 1971, עמ' 43.
- 8 אל"מ (מיל.) שמואל (סמו) ניר ז"ל, "אין כאן שום מלכוד", מערכות, מס' 387, ינואר 2003, מאמר תגובה למאמר "מלכוד העימות המוגבל" מאת כותב שורות אלה, שהופיע במערכות, מס' 385.
- 9 תולדות ההגנה, חלק שני, כרך ג' (המאבק למלחמה), בן-ציון דינור (עורך), הוצ' עם עובד, תשל"ב (1972), עמ' 1456.
- 10 אדוארד נ. לוטוואק, "סגנון הלחימה האמריקאי ומאזן הכוחות הצבאיים", ציקלון, מס' 5, 1979.
- 11 ישראל טל, שם (ראה הערה מס' 2), עמ' 50.
- 12 יהושפט הרכבי, מלחמה ואסטרטגיה, הוצ' מערכות, 1990, עמ' 530, 532.
- 13 ישראל טל, שם (ראה הערה מס' 2), עמ' 50 (ההדגשה שלי, י.ו.).
- 14 יהושפט הרכבי, שם (ראה הערה מס' 12), עמ' 534.
- 15 על-פי מקורות אחרים, מספר ההרוגים האזרחיים היה אלפיים.
- 16 על מנת להצטייר כ"מוסרי בכל מחיר" בעיני התקשורת הרעשנית והשטחית, העולמית והישראלית, גילה צה"ל כלפי חייליו אי-מוסריות בעליל. ההימנעות מהפעלת כלי-נשק ושיטות לחימה ההולמים את המצב המבצעי שנוצר בשטח, הביאה, ככל הנראה, להגברת הפגיעות בהם.
- 17 שמעון פרס, המזרח התיכון החדש, הוצ' סטימצקי, 1993, עמ' 11 ו-19. על עוצמת דחפיו האישיים של פרס בפרשה זו ניתן ללמוד מהמשפט: "חלפו למעלה משלושים שנה מאז השלמת המפעל בדימונה ועד שיכולתי להרים את התרומה השנייה, המכרעת, התרומה לשלום עם הפלשתינאים". עמ' 14.
- 18 רוברט קגן, "אמריקה ואירופה, כוח וחולשה", תכלת, מס' 15, סתיו תשס"ד.
- 19 שמעון פרס, שם (ראה הערה מס' 17), עמ' 25.
- 20 ישראל טל, שם (ראה הערה מס' 2), עמ' 218.

- 21 רוברט תומפסון, *שלטון ומרדנות – לקחי מלאיה ווייטנאם*, הוצ' מערכות, 1967, תרגום: ארנון בן-נחום, עמ' 33.
- 22 לעניין זה ראה נאומו של ערפאת באו"ם, כאשר הוא לובש מדי קרב ואוחז בידו ענף זית. חזרה על אותה סצנה התרחשה בעת קבלת פרס נובל לשלום, שבו לבשו רבין ופרס חליפות ייצוג ואילו ערפאת המשיך ללבוש את מדי המלחמה שלו. לבישת מדי מלחמה בעת קבלת פרס שלום מעידה יותר על המעניקים מאשר על המקבל.
- 23 בספרו של אנואר סאדאת, *In Search of Identity*, הוצ' Colins, 1978, עמ' 164, הוא כותב: "המשימה היסודית היתה למחות את החרפה וההשפלה שנבעו ממפלת 1967, סבורני שיהיה זה מכובד בשבילנו פי אלף אם יקברו ארבעים אלף מבנינו בכוחות המזוינים, ואני בתוכם, תוך כדי הצליחה".
- 24 יהושפט הרכבי, *עמדת הערבים בסכסוך ישראל ערב*, דביר, 1968, עמ' 34-35.
- 25 גיואן פיטרס, *מאז ומקדם*, הקיבוץ המאוחד, 1988, תרגום: אהרון אמיר, עמ' 28.
- 26 כמאל חסאן עלי, *לוחמים ועשי שלום*, הוצ' מערכות, 1993, תרגום: אברהם רובינזון, עמ' 70 (ההדגשות שלי י.ו.). האלוף אברשה טמיר, שהיה חבר המשלחת הישראלית לשיחות השלום, מהלל ומשבח בהקדמה לספר זה את עלי, שלדבריו הבין כי: "ביטחון הוא לא רק הסדרים צבאיים אלא גם נורמליזציה ביחסים". טמיר לא קרא את מה שכתב עלי עצמו באותו הספר על "תרומת השלום" לביטחונה של ישראל? תמהני.
- 27 הקטע העוסק בנזק לכלכלה הישראלית נכתב על-ידי שאול ברונפלד, מנכ"ל הבורסה לניירות-ערך, ועל כך נתונה לו תודתי. הנתונים על כלכלת ישראל בשנתיים האחרונות נלקחו מתוך מחקר של ד"ר מישל סטרביצ'נסקי ממחלקת המחקר של בנק ישראל שפורסם לקראת "כנס קיסריה", 2002. הפרשנות על נתוני המחקר היא על דעת כותב המאמר בלבד.
- 28 B. Caplan, "How Does War Shock the Economy", *Journal of International Money and Finance*, No. 21, 2002.
- 29 לעניין זה ראה דבריו של בנימין זאב הרצל: "הלעג העצמי הזדוני והאוילי הוא אחת מתכונות העבדים שסיגלנו לעצמנו במשך מאות שנים של דיכוי. אדם בן-חורין אינו רואה עצמו נלעג ואינו סובל שיהיו אחרים לועגים לו". מופיע ב"פתרונה של שאלת היהודים", מאמר *ב'ואיש כרוניקל* מ-17 בינואר 1896, שהפך חודש לאחר מכן לספר *מדינת היהודים*, הוצ' ברייטנשטיין (וינה), 1896.
- תיאור הממחיש את החינוך היהודי בגולה בהקשר לתגובה הרצויה כלפי אלימות הגויים, מופיע בספרו של עמוס עוז, *סיפור על אהבה וחושך*, הוצ' כתר, 2002, עמ' 223, כך מספרת דודתו סוניה:
- אלף פעמים דפקו לכל ילד יהודי לתוך הראש שיתנהג יפה ובנימוס גם כשהם גסים או שיכורים, שבשום אופן אסור להרגיז אותם, בשום אופן לא צריך להתווכח עם הגוי... אסור לעצבן אותם, אסור להרים את הראש... בקיצור – שמוכרחים מאוד מאוד להשאיר עליהם רושם טוב מאוד.
- 30 ערוץ 7, 4 במרץ 2003.
- 31 חשוב לציין כי היה זה הניצחון הראשון של צבא צרפת מאז ניצחונותיו של נפוליאון, 150 שנים קודם לכן.
- 32 אליסטר הורן, "סיבוב אבוד ל-FLN", *מלחמה פראית לשלום*, *מלחמת אלג'יריה 1954-1962*, הוצ' מערכות, 1977, עמ' 228.
- 33 יצחק שדה, *מה חידש פלמ"ח – טאקטיקה בהגנה*, השומר הצעיר מרחביה, 1950, עמ' 9 ו-10.
- 34 אלי"מ (מיל.) שמואל (סמו) ניר, שם (ראה הערה מס' 8).
- 35 אליסטר הורן, שם (ראה הערה מס' 32), עמ' 96.
- 36 יהושפט הרכבי, שם (ראה הערה מס' 7), עמ' 215. מאמרו זה של לין פיאו, המסכם את האסטרטגיה של סין במזרח-הרחוק, הוקרא ברדיו הסיני בתאריך 3 בספטמבר 1965.
- 37 רוברט תומפסון, שם (ראה הערה מס' 21), עמ' 23.
- 38 אתר "וואלה" <www.walla.co.il>, 11 ביוני 2002. יש להדגיש כי סקר המלמד לאחרונה על ויתור הרחוב הפלשתיני בעניין "זכות השיבה", מה שמנטרל את המניע המרכזי של הטרור, נגזו בלחצם של ארגוני הטרור. מצב זה מעיד על אמינות הסקרים הפלשתינים ועל הזהירות שיש להתייחס אל ממצאיהם.
- 39 אליסטר הורן, שם (ראה הערה מס' 32), עמ' 96.

40 מרבים לציין אצלנו את "הדבקות מעוררת ההערצה של הפלשתינים בעקרונותיהם" וכד'. סבורני כי ההיסטוריה של הפלשתינאים כבר ארוכה דיה להוכיח כי אותה "דבקות" נוקשה ועיוורת לא הביאה להם הישג כלשהו. משמע, דבקות בעקרונות מול מציאות משתנה היא לעתים גם מתכון לכישלונות רצופים. היה זה אבא אבן שטבע את האמירה "הפלשתינים מעולם לא החמיצו הזדמנות להחמיץ הזדמנות".

41 אל"מ (מיל.) שמואל (סמו) ניר, "אין כאן שום מלכוד", *מערכות*, מס' 387, ינואר 2003.

42 ש.ס.

43 ראה: זיגמונט באומן, *גלובליזציה, ההיבט האנושי*, הוצ' הקיבוץ המאוחד, 2002.

44 ש, עמ' 142-143.

45 הנרי וסרמן, על תפישת עולמו של י. ליבוביץ הצעיר. *הארץ*, *מוסף תרבות וספרות*, 11 ביולי 2003.

46 ש, במאמר הוזכר מאמרו של י. ליבוביץ שפורסם ב*ידישה רונדשא* (ביטאון ההסתדרות הציונית הגרמנית), 18 באוקטובר 1929.

47 אל"מ (מיל.) שמואל (סמו) ניר, שם (ראה הערה מס' 8).

48 שמעון פרס, שם (ראה הערה מס' 17), עמ' 19.

49 רוברט קגן, "אמריקה ואירופה, כוח וחולשה", *תכלת*, מס' 15, סתיו תשס"ד.

50 אל"מ (מיל.) שמואל (סמו) ניר, שם (ראה הערה מס' 8).

51 ש.ס.

52 יגאל אלון, שם (ראה הערה מס' 4), עמ' 18.

53 אביב לביא, *מוסף הארץ*, 18 באפריל 2003.

54 יצחק שדה, שם (ראה הערה מס' 33), עמ' 9.

55 ש, עמ' 10.

56 ריאיון של האלוף גלעד עם הכתב אלוף בן, *במחנה*, 28 ביוני 2002.

57 ועדת אגרנט, *התוו"ל ויישומו*, פרק ההדרכה. הוצ' תוה"ד/מחלקת היסטוריה, עדות הרמטכ"ל דוד אלעזר, עמ' 1350, בלמ"ס (בלתי-מסווג). "תורה" פרטית זו גרמה לקריסת מערכי ההגנה בסיני וברמת-הגולן מיד עם פרוץ המלחמה.

58 מאמר זה נסגר לאחר הפיגוע בירושלים בתאריך 19 באוגוסט 2003, שהעלה ל-819 את מספר הרוגי מלחמת הטרור שנפתחה בספטמבר 2000, ול-1,122 את מספר ההרוגים מאז חתימת הסכמי אוסלו. הנתונים מאתר "מלחמת אוסלו" <www.intifada.up.co.il>

59 יהושפט הרכבי, שם (ראה הערה מס' 7), עמ' 29.

60 יצחק שדה, שם (ראה הערה מס' 33), עמ' 12.

61 *במחנה*, 5 ביולי 2002.

62 *במחנה*, 14 פברואר 2003.

63 ש.ס.

64 "ערפאת הוא רוצח סדרתי ויש להרוג אותו...", *הערוץ הראשון*, ריאיון אצל העיתונאי בן כספית, 6 במרץ 2003.

65 *מעריב*, 18 ביוני 2003.

66 רוברט תומפסון, שם (ראה הערה מס' 21), עמ' 49.

67 נספח לדו"ח ועדת אגרנט, חוות-דעת מקצועית מיוחדת של רא"ל לסקוב – "התורה ויישומה", עמ' 1464.

68 שמעון פרס, שם (ראה הערה מס' 17), עמ' 37.

69 סוריה כמשל: מלחמת 1948 הסתיימה כשקו הגבול עם סוריה עובר על הירדן, 80 ק"מ מדמשק, ב-1967 הוא התקדם למרחק של 60 ק"מ מדמשק, וב-1973 התקרב עד 35 ק"מ מדמשק, כשארטילריה ישראלית יורה על שדה-התעופה הבינלאומי שבקרבתה.

70 לא במקרה כינה ערפאת את הסכם אוסלו "הסכם חידיבייה". זהו הדגם להסכם "הודנה" – הפסקת אש – שחתם הנביא מוחמד עם שבט קורייש, בו הבטיח שלא לתקוף את מכה. לאחר שנחלשו בני קורייש (פחות משלוש שנים לאחר ההסכם) הפר מוחמד את ההסכם, שנחתם לעשר שנים, דחה

בהתעלמות גמורה את כל פניותיהם של נכבדי מכה, ונכנס אליה כמנצח בראש צבאו. הנמשל איננו זקוק להבהרה.

מרכז אריאל למחקרי מדיניות • Ariel Center for Policy Research (ACPR)

NATIV

נתיב

<http://nativ.cc>

www.acpr.org.il

ariel.center@gmail.com